

Privatne vojne i zaštitarske kompanije i rodna pitanja

Sabrina Šulc i Kristina Jong

Geneva Centre for the
Democratic Control of
Armed Forces (DCAF)

Privatne vojne i zaštitarske kompanije i rodna pitanja

Sabrina Šulc i Kristina Jong

Geneva Centre for the
Democratic Control of
Armed Forces (DCAF)

Napomena o autorima

Sabrina Šulc je počela da radi u februaru 2006. godine u britanskom Udruženju privatnih zaštitarskih kompanija kao direktor zapitanja politike poslovanja. Prethodno je radila kao postdoktorant na Američkom institutu za savremene njemačke studije pri Džon Hopkins univerzitetu u Vašingtonu. Njen akademski rad se tiče transformacije sistema bezbjednosti u 21. vijeku, uključujući privatizaciju sektora bezbjednosti. Stručnjak je i za pitanja reforme sektora bezbjednosti i uspostavljanje mira u postkonfliktnom periodu. Studirala je javnu politiku i menadžment na univerzitetima u Konstanci i Potsdamu, kao i međunarodne odnose u Luvainu i Aberistvitu, gdje je 2005. godine završila doktorske studije.

Dr Kristina Jong je analitičar za strateška pitanja u kanadskom Ministarstvu odbrane. Ima iskustva u radu kao advokat za pitanja malokalibarskog naoružanja i rodna pitanja na regionalnom i nacionalnom nivou. U njena istraživačka interesovanja spadaju smanjenje oružanog nasilja, reforma sektora bezbjednosti i kreiranje programa za razvoj. Prethodno je radila za Međunarodni centar u Bonu za konverziju na rtu Afrike. Postdiplomske studije iz međunarodnih odnosa je završila na Fakultetu za napredne međunarodne studije Džon Hopkins univerziteta, a doktorsku diplomu je stekla iz oblasti međunarodne politike sa velškog Univerziteta iz Aberistvita.

Urednice

Megan Bastik i Kristin Valasek, DCAF

Zahvalnica

Zahvaljujemo se sljedećim osobama na komentarima na nacrt ovog priručnika, koji su za nas bili od neprocjenjive važnosti: Lesli Abdela, Alison Bejls, Marini Kaparini, Luciji Damert, ICRC-u, Elzi Onubogu, Odri Roberts, UN-INSTRAW-u i Fabrisu Varneku. Osim njih, zahvaljujemo se Bendžaminu Baklendu, Antoniju Dramondu i Mugiho Takešiti za pomoć pri uređivanju ovog priručnika i Anji Ebnoter na uputstvima kako da se uradi ovaj projekat.

Set priručnika o rodnom pitanjima i RSB-u

Ovaj Priručnik o reformi sektora bezbjednosti i rodnom pitanjima je dio Seta priručnika o rodnom pitanjima i RSB-u. Osmišljen je tako da na praktičan način predstavi rodna pitanja za sve one koji rade na reformi sektora bezbjednosti i kreatoru politika u tom sektoru, i sastoji se od sljedećih 13 priručnika i njima odgovarajućih praktikumata:

1. Reforma sektora bezbjednosti i rodna pitanja
  2. Reforma policije i rodna pitanja
  3. Reforma sistema odbrane i rodna pitanja
  4. Reforma pravosuđa i rodna pitanja
  5. Reforma kaznenog sistema i rodna pitanja
  6. Upravljanje granicama i rodna pitanja
  7. Parlamentarni nadzor nad sektorom bezbjednosti i rodna pitanja
  8. Donošenje politike nacionalne bezbjednosti i rodna pitanja
  9. Nadzor civilnog društva nad sektorom bezbjednosti i rodna pitanja
  10. Privatne vojne i zaštitarske kompanije i rodna pitanja
  11. Procjena, nadgledanje i vrednovanje RSB-a i rodna pitanja
  12. Obuka o rodnom pitanjima za zaposlene u sektoru bezbjednosti
  13. Primjena rezolucija o ženama, miru i bezbjednosti u reformi sektora bezbjednosti
- Aneks o međunarodnim i regionalnim zakonima i podzakonskim aktima

DCAF, OEBS/ODIHR i UN-INSTRAW duguju izričitu zahvalnost Ministarstvu vanjskih poslova Norveške koje je omogućilo da ovaj Set priručnika ugleda svjetlost dana.

DCAF

Ženevski centar za demokratsku kontrolu oružanih snaga (DCAF) promoviše dobru upravu i reformu sektora bezbjednosti. Centar vrši istraživanja o dobrim praksama, podstiče razvoj odgovarajućih standarda na državnom i međunarodnom nivou, daje preporuke za razvoj odgovarajuće politike, vrši savjetodavnu ulogu i pruža državama programe podrške. Partneri DCAF-a čine vlade, parlamenti, institucije civilnog društva, međunarodne organizacije i niz aktera u sektoru bezbjednosti, kao što su policija, sudstvo, obavještajne agencije, granične službe i vojska.

OEBS/ODIHR

Kancelarija za demokratske institucije i ljudska prava (ODIHR) je glavna institucija koja je u okviru OEBS-a zadužena za ljudsku dimenziju pitanja bezbjednosti, tj. široki koncept koji obuhvata zaštitu ljudskih prava, razvoj demokratskih društava sa naglaskom na izbore, izgradnju institucionalnih kapaciteta i upravu, jačanje vladavine prava i promovisanje istinskog poštovanja i međusobnog razumijevanja među pojedincima, kao i među narodima. ODIHR je dao svoj doprinos stvaranju ovog Seta priručnika.

UN-INSTRAW

Međunarodni istraživački i obrazovni institut Ujedinjenih nacija za unapređenje položaja žena (UN-INSTRAW) je jedina organizacija UN-a ove vrste, sa zadatkom razvijanja programa istraživanja koji doprinose jačanju položaja žena i postizanja rodne ravnopravnosti širom svijeta. Putem stvaranja saveza sa zemljama članicama UN-a, međunarodnim organizacijama, akademskim krugovima, civilnim društvom i ostalim akterima, UN-INSTRAW:

- sprovodi istraživanja koja su usmjerena na konkretno preduzimanje aktivnosti po pitanjima roda i njegovog konkretnog uticaja na politiku, programe i projekte;
- stvara veze neophodne za upravljanje znanjem i razmjenu informacija;
- jača kapacitete ključnih učesnika u procesu, kako bi se pitanja roda integrisala u politiku, programe i projekte.

Slika na naslovnoj strani © Keystone, AP, Jacob Silberberg, 2005.

© DCAF, OEBS/ODIHR, UN-INSTRAW, 2008.

Sva prava su zaštićena.

ISBN 978-92-9222-148-5

Citirati kao: Sabrina Schulz i Christina Zeung. „Privatne vojne i zaštitarske kompanije i rodna pitanja”. *Set priručnika o rodnom pitanjima i reformi sektora bezbjednosti*. Ur. Megan Bastick i Kristin Valasek. Ženeva: DCAF, OEBS/ODIHR, UN-INSTRAW, 2008.

Prevela Dragana Čurović. Lektura i korektura Biljana Ristović.
Štampa: UNAGRAF d.o.o.

SADRŽAJ

Akronimi	iii
1. Uvod	1
2. Šta su to privatne vojne i zaštitarske kompanije (PVZK) i šta je to „privatizacija bezbjednosti“?	1
3. Zbog čega su rodna pitanja bitna za PVZK?	3
3.1 Unaprijediti operativnu djelotvornost - međunarodne PVZK koje sprovode RSB.	4
3.2 Unaprijediti procedure odabira osoblja i standarde zapošljavanja - PVZK kao „predmet“ RSB-a	4
3.3 Stvoriti institucionalnu kulturu kojom se sprječava nedolično ponašanje i kršenje ljudskih prava – PVZK kao „predmet“ RSB-a.	5
3.4 Poboljšati koordinaciju između agencija u mirovnim operacijama - PVZK kao učesnice u složenoj operativnoj sredini u kojoj istovremeno djeluje više agencija	6
4. Na koji se način rodna pitanja mogu integrisati u PVZK?	6
4.1 Ugovorne obaveze i kontrola kvaliteta rada PVZK.	7
4.2 Kako lokalne PZK uključiti u RSB?.	7
4.3 Politike i pravila ponašanja kako bi se riješili slučajevi seksualnog uznemiravanja i zlostavljanja.	7
4.4 Zapošljavanje i zadržavanje na poslu većeg broja žena	8
4.5 Mentalno i fizičko zdravlje zaposlenih	9
4.6 Bezbjednosna provjera i obuka	10
4.7 Obuka o rodnim pitanjima	10
4.8 Samoregulacija u okviru industrije i interna pravila ponašanja u kompanijama	10
5. Rješavanje rodnih pitanja u regulisanju rada PVZK na međunarodnom i nacionalnom nivou	11
5.1 Međunarodni zakon o ljudskim pravima i međunarodno humanitarno pravo.	12
5.2 Nacionalno zakonodavstvo i smjernice za krivična djela i prekršaje počinjene van teritorije matične države.	13
5.3 Neobavezujuće međunarodne smjernice.	14
5.4 Ostali relevantni međunarodni podzakonski akti i odredbe	15
6. Integracije rodnih pitanja u PVZK u specifičnim kontekstima	15
6.1 Zemlje u periodu konflikta i u postkonfliktnom periodu.	15
6.2 Zemlje u razvoju.	16
6.3 Zemlje u tranziciji	17
6.4 Razvijene zemlje	18
7. Ključne preporuke	19
8. Dodatni izvori informacija	20

AKRONIMI

BUPZK	Britansko udruženje privatnih zaštitarskih kompanija
CEDAW	Konvencija o ukidanju svih oblika nasilja i diskriminacije žena
CIA	Centralna obavještajna agencija
KBR	Kelog, Braun i Rut
KFOR	Kosovske snage
KUB	Kanadsko udruženje za bezbjednost
MHP	Međunarodno humanitarno pravo
MKCK	Međunarodni komitet Crvenog krsta
MKS	Međunarodni krivični sud
MPRI	Korporacija profesionalnih vojski
MZLJP	Međunarodni zakon o ljudskim pravima
NATO	Sjevernoatlanski savez
NUPN	Nacionalna unija za punu nezavisnost Angole
NVO	Nevladina organizacija
 OCD	Organizacija civilnog društva
OECD-DAC	Odbor za pomoć u razvoju Organizacije za ekonomsku saradnju i razvoj
OHCHR	Kancelarija Visokog komesara za ljudska prava UN-a
PTSP	Posttraumatski stresni poremećaj
PVK	Privatne vojne kompanije
PVZK	Privatne vojne i zaštitarske kompanije
PZK	Privatne zaštitarske kompanije
RDR	Razoružavanje, demobilizacija i reintegracija
RN	Rodno nasilje
RSB	Reforma sektora bezbjednosti
SAD	Sjedinjene Američke Države
SFOR	Snage za stabilizaciju (Bosna i Hercegovina)
SOP	Standardne operativne procedure
TVPA	Zakon SAD-a o zaštiti žrtava trgovine ljudima
UMMO	Udruženje za međunarodne mirovne operacije
UN	Ujedinjene nacije
UNSCR 1325	Rezolucija 1325 Savjeta bezbjednosti UN-a o ženama, miru i bezbjednosti (2000.)
UPZKA	Udruženje privatnih zaštitarskih kompanija u Avganistanu
UPZKI	Udruženje privatnih zaštitarskih kompanija u Iraku
ZPVP	Zajednički pravilnik vojnog pravosuđa
ZVVN	Zakon o vojnoj vanteritorijalnoj nadležnosti

Privatne vojne i zaštitarske kompanije i rodna pitanja

1 Uvod

U ovom priručniku se obrađuju rodni aspekti i izazovi koje predstavlja jedan relativno nov fenomen: privatizacija sistema bezbjednosti na svjetskom nivou. Za sada su rijetki pouzdani istraživački podaci u ovoj oblasti. Štaviše, veliki dio relevantnih informacija, poput standardnih operativnih procedura kompanija, kao i sadržaj velikog broja ugovora, su strogo povjerljivi. Međutim, ne smijemo biti zadovoljni ovakvim stanjem stvari. Kako bi se postigao dugotrajni uspjeh reforme sektora bezbjednosti (RSB), u koji spadaju i privatne vojne kompanije (PVK) i privatne zaštitarske kompanije (PZK), neophodno je da se rodni aspekti uvrste u sve aktivnosti. U ovom priručniku će biti objašnjeno zbog čega su bitna rodna pitanja i na koji način se mogu razviti rodne inicijative i primijeniti u operacijama u koje su uključene PZK i PVK, pri čemu će naglasak u velikoj mjeri biti stavljen na međunarodne PZK i PVK.

U ciljnu publiku za ovaj priručnik spadaju:

- PZK i PVK;
- Udruženja PZK i PVK u ovoj industriji;
- Klijenti PZK i međunarodni donatori programa za RSB;
- Strane učesnice u procesu kreiranja bezbjednosne politike i u debati o privatizovanoj bezbjednosti, čak i kao dijela RSB-a (vlade, međunarodne agencije);
- Potpisnice Dobrovoljnih principa o ljudskim pravima i bezbjednosti (nafta, gas i eksploataisanje dobara).

Sekundarnu publiku čine:

- Organizacije civilnog društva koje se bave pitanjima koja se odnose na PZK i PVK.
- Akademici i istraživači koji se bave pitanjima koja se odnose na PZK i PVK.

Globalna industrija privatne bezbjednosti se naglo uvećala u proteklih pet do deset godina. Premda se dinamika njenog razvoja razlikuje u zavisnosti od države, tj. razlikuje se u razvijenim zemljama, zemljama u tranziciji, zemljama koje se nalaze u postkonfliktnom periodu i zemljama u razvoju, izgleda da za sve njih postoji jedan zajednički imenitelj: do privatizacije bezbjednosti dolazi u slučajevima kada država, kao tradicionalni pružalac bezbjednosti, nije u mogućnosti ili nije voljna da ispuni ovu ulogu. Štaviše, uzimajući u obzir isplativost, došlo je do pojačanog trenda angažovanja kompanija i ljudstva iz vanjskih izvora i do privatizacije državnih bezbjednosnih funkcija. Javno-privatna partnerstva u oblasti bezbjednosti su jedan od najčešćih primjera ovog fenomena.

Ovo se posebno odnosi na PZK, koje su se pojavile usljed sve veće potrebe za bezbjednosnim uslugama koje traže lokalne zajednice, obični građani, privatna preduzeća, međunarodne organizacije i agencije, kao i same države. Neke od ovih usluga, poput obezbjeđivanja objekata i statičkog obezbjeđenja, i u razvijenim zemljama i u zemljama u razvoju, obično pružaju nenaoružane lokalne PZK. Ostalim uslugama se omogućava nesmetano funkcionisanje državnih oružanih snaga u oblasti vojnog angažovanja u različitim sredinama.

Uloga PZK i PVK u RSB-u, u obnovi u postkonfliktnom periodu i u ostalim povezanim aktivnostima, poput razoružavanja, demobilizacije i reintegracije bivših boraca (RDR), se sve više uvećava. Do ovoga ne dolazi isključivo usljed sve veće potražnje za privatnim obezbjeđenjem; i PZK i PVK su intenzivirale sopstvene napore da se prikažu kao profesionalni i uspješni pružaoci rješenja za RSB.

Sa dolaskom privatnika, komercijalnih učesnika u oblasti RSB-a, došlo je do novih izazova i mogućnosti za integraciju rodni pitanja. U ovom Priručniku su date propratne informacije koje će pomoći da se shvate ovi izazovi i mogućnosti, kao i praktične preporuke za njihovo rješavanje na sljedeće načine:

- Muškarci i žene kao učesnici u industriji privatne bezbjednosti.
- Muškarci i žene kao učesnici u procesu RSB-a koji predvode PZK i PVK.
- Muškarci i žene kao žrtve rodnog nasilja (RN).

PZK i PVK će biti razmatrane iz dva ugla:

- PZK/PVK kao pružaoci RSB-a
- PZK/PVK kao predmeti RSB-a

2 Šta su to privatne vojne i zaštitarske kompanije (PVZK) i šta je to „privatizacija bezbjednosti“?

Privatne zaštitarske kompanije su ovdje definisane kao „kompanije koje su specijalizovane za pružanje bezbjednosti i zaštite lica i imovine, uključujući tu humanitarnu i industrijsku imovinu“.¹ To znači da njihove usluge ne moraju da budu oružane prirode;

njihovo djelovanje je po svojoj prirodi više defanzivno, nego ofanzivno; a na usluzi su velikom broju korisnika, uključujući vlade, međunarodne agencije, nevladine organizacije (NVO) i komercijalne organizacije.

Privatne vojne kompanije su „privatne kompanije koje su specijalizovane u vojnim vještinama, uključujući borbene operacije, strateško planiranje, prikupljanje obavještajnih informacija, operativnu podršku, logistiku, obuku, nabavku i održavanje naoružanja i opreme“.² Ovo podrazumijeva da su njihovi klijenti najčešće vlade, mada, u većini slučajeva to bivaju, i pobunjenici, teritorijalne jedinice i ostale naoružane frakcije.

Organizacija za ekonomsku saradnju i razvoj - Odbor za pomoć u razvoju (OECD-DAC) **privatne vojne kompanije i zaštitarske kompanije** (PVZK) definiše kao „one komercijalne kompanije koje direktno pružaju usluge vojne zaštite ili ostale bezbjednosne usluge zarad profita, bilo da ih pružaju na domaćem ili međunarodnom nivou“.³ Ova definicija se koristi u ovom priručniku.

Sveobuhvatniji pregled aktivnosti PZK-a i PVK-a se može naći u Odjeljku 1.⁴

Premda ove definicije odražavaju empirijsku realnost dvaju različitih vrsta usluga koje se pružaju u privatnom sektoru bezbjednosti, ne mogu se tek olako primijeniti na bilo koju kompaniju u bilo kom nacionalnom kontekstu. Ovo je još evidentnije na polju RSB-a koju sprovode PZK i PVK. U svrhu ovog Priručnika, sveobuhvatni termin privatne vojne i zaštitarske kompanije će se, stoga, primjenjivati i na kompanije koje sprovode RSB i na one koje su *predmet* RSB-a, onako kako to bude primjenljivo u tekstu. Izuzetak će biti napravljen u slučaju domaćeg sektora privatnog obezbjeđenja, koje ne spada u usluge koje se pružaju državi i/ili vojsci: kompanije iz ove oblasti se nazivaju PZK.

PVZK mogu da rade striktno na domaćem tržištu ili na svjetskom nivou. Domaće PZK obično nude naoružano ili nenaoružano statično obezbjeđenje ili usluge lične

zaštite, ali i tehničku opremu poput kamera za video nadzor i alarmnih sistema. Ove usluge preovladavaju u zemljama u razvoju i u zemljama u tranziciji, premda se sve brže šire i u razvijenom svijetu. U Južnoj Africi je broj ovakvih kompanija sada nadmašio broj policijskih snaga, a tržište za usluge privatnog obezbjeđenja je, u smislu procenta BDP-a, najveće na svijetu. Do juna 2004. godine, u državi je registrovano 3.553 PZK. Do marta 2007. godine, u njima je bilo zaposleno 301.584 „aktivnih službenika za obezbjeđenje“, dok je oko 116.000 uniformisanih policajaca radilo u službi policije Južne Afrike.⁶

Nasuprot ovome, međunarodne PVZK, koje imaju štabove ili kancelarije u nekoliko država, nude ono što se ponekad naziva „vrhunske usluge zaštite“ u visokorizičnim sredinama na svjetskom nivou. Zaposleni u njima često imaju vojno iskustvo ili iskustvo stečeno u policiji i značajno iskustvo u „neprijateljskom okruženju“.

PVZK mogu da budu učesnici koji omogućavaju RSB ili pružaju podršku u ovom procesu („odozgo na dolje“) ili su predmeti RSB procesa („odozdo na gore“), npr. kada se razvija način na koji se regulišu i kontrolišu njihove aktivnosti i isti primjenjuje.⁷

Izazovi privatizacije bezbjednosti

Privatizacijom bezbjednosti se pružaju velike mogućnosti, ali se javljaju i veliki rizici, posebno sa stanovišta bezbjednosti ljudi. PVZK imaju potencijal da poboljšaju bezbjednosnu situaciju ukoliko svoje usluge pružaju profesionalno i odgovorno i pogotovu ukoliko su demokratske državne institucije uključene u kontrolu i nadzor.

Međutim, privatno obezbjeđenje može da pojača postojeće društvene tenzije ukoliko bezbjednost postane roba koju samo bogati mogu sebi da priušte, čime se većem dijelu stanovništva onemogućava da uživaju povoljnosti koje ovaj sektor nudi. Štaviše, PVZK koje imaju jake veze sa državnim institucijama mogu dovesti do pogoršanja stanja i ojačati ugnjetavačku praksu i strukture sektora bezbjednosti date države.

Odjeljak 1		Usluge koje pružaju PZK i PVK ⁵	
		Usluge koje pružaju PZK	Usluge koje pružaju PVK
		<ul style="list-style-type: none"> ■ Fizička zaštita (statična/mobilna). ■ Tjelesna zaštita (npr. tjelohranitelji). ■ Brzo reagovanje. ■ Tehničko obezbjeđenje. ■ Usluge nadzora. ■ Istražne usluge. ■ Sveobuhvatna procjena rizika i uklanjanje rizika za privatna preduzeća. ■ Poslovne obavještajne usluge, savjestan rad, analiza političkog rizika. 	<ul style="list-style-type: none"> ■ Vojna obuka/konsultantske usluge za nacionalne ili strane trupe. ■ Vojne obavještajne usluge. ■ Nabavka naoružanja. ■ Bobena i operativna podrška. ■ Humanitarno razminiranje. ■ Održavanje. ■ Službe vojne i nevojne podrške. ■ Sve ostale vrste usluga za koje je bila angažovana vojska.
		<ul style="list-style-type: none"> ■ Podrška procesima postkonfliktne obnove putem pružanja zaštitnih i odbrambenih bezbjednosnih usluga agencijama koje su uključene u proces obnove. ■ Nove oblasti poput RSB-a, RDR-a, pomoć u slučaju prirodnih katastrofa i pomoć u procesu razvoja. 	

Dalji izazovi su povezani sa postizanjem odgovornosti i transparentnosti rada u industriji privatne bezbjednosti, posebno u slučajevima kada se usluge izvoze u inostranstvo. Izuzetno je teško da kompanije ili pojedince pozivate na odgovornost putem postojećih zakona i odredaba (vidjeti Poglavlje 5). Ovakva pravna sredina nosi sa sobom i rizik od podrivanja procesa dugotrajne RSB i/ili napora na postizanju razvoja, kao i osnovnih principa bezbjednosti ljudi i integracije rodnih pitanja.

Precizna dinamika privatizacije, rizici do kojih dolazi usljed nje i prednosti se, svakako, razlikuju u zavisnosti od lokalnog i regionalnog konteksta. Treba napraviti jasnu razliku između privatnih službi za obezbjeđenje u razvijenim zemljama, zemljama u tranziciji i zemljama u razvoju, kao i u zemljama u postkonfliktnom periodu. Diskusija o ovim pojedinačnim slučajevima je data kasnije u tekstu, u Poglavlju 6.

Privatno obezbjeđenje i RSB

Omogućavanje RSB-a je sasvim novi fenomen u privatnoj bezbjedonosnoj industriji. PVZK pokušavaju da se probiju na tržište kojim trenutno dominiraju konsultantske kuće za razvoj, preduzeća koja se bave upravljanjem rizika, samostalni konsultanti i NVO-i. Vlade i ostali donatori su sve sklonije da ugovore koji se tiču sprovođenja RSB-a dodijele PVZK, ali će trebati vremena dok PVZK postanu punopravni učesnici RSB-a. Trenutno je osnovna aktivnost u okviru RSB-a u koju su uključene PVZK obuka inostranih trupa i policijskih snaga, npr. u Avganistanu i Iraku. Međutim, sasvim je moguće da će se njihove aktivnosti proširiti onako kako RSB bude postajala opasniji proces koji treba sprovesti u mnogim zemljama u postkonfliktnom periodu i kako se tradicionalno prisutni učesnici budu morali povlačiti iz visoko rizičnih oblasti.

PVZK dovode, angažuju stručnjake sa strane, npr. iz razvijenog svijeta, kako bi dali vjerodostojne ponude na konkursima koje raspisuje vlada ili ostale donatorske agencije za aktivnosti RSB-a. S obzirom da su u poziciji da regrutuju različito, iskusno osoblje iz različitih sredina, kao i da timove relativno brzo stacioniraju u inostranstvu, PVZK su u poziciji da ponude namjenska rješenja za probleme koji se javljaju u okviru RSB-a. Osoblje i preduzimači su često veoma dobro upoznati sa administrativnim procedurama u određenoj vladi jer stalno posredovanje između javnog i privatnog sektora podrazumijeva stalnu razmjenu stručnih znanja.⁸

Teško je ustanoviti tačan broj kompanija koje privatno sprovode RSB, kao što je teško dobiti podatke o njihovom radu. Čak i agencije donatori rijetko uspijevaju da na koherentan i pouzdan način prikupe pouzdane podatke jer se rad na RSB-u često odvija u okviru različitih budžeta (poput budžeta za bezbjednost/odbranu i razvoj). Priručnik OECD-DAC-a o RSB-u predstavlja korisno uputstvo donatorima u kome se predstavlja dobra praksa za RSB; u nju spadaju i aktivnosti u koje je uključen privatni sektor.⁹

Usljed nedostatka pouzdanih podataka, ali i usljed stvarnog ili pretpostavljenog nedostatka transparentnosti i odgovornosti među privatnicima, komercijalnim učesnicima RSB-a, ovi navedeni

učesnici još uvijek imaju problema da se u RSB pozicioniraju kao legitimni učesnici. Štaviše, trpe kritike zbog nedovoljnih standarda za svoje aktivnosti. Ipak, i dalje je u velikoj mjeri na klijentu/donatoru da odredi odgovarajuće standardne operativne procedure (SOP) i uslove ugovora. Za sada ni u jednoj zemlji ne postoje smjernice koje se tiču angažovanja učesnika sa strane za RSB, tako da je teško donatorskim agencijama da donesu promišljenu odluku u vezi sa vještinama, kvalifikacijama i kredibilitetom onih kompanija koje se prijave na konkurs za dobijanje ugovora.¹⁰ Privatni preduzimači sada i sami traže transparentnije i odgovornije odlučivanje i proces revizije. U sredini u kojoj se njihov legitimitet na polju bezbjednosti i na njemu sličnim poljima i dalje dovodi u pitanje, u njihovom je sopstvenom interesu da zahtijevaju da se postave standardi i okviri koji se tiču odgovornosti.

Među zadacima koje u programima RSB-a izvršava privatni sektor se nalaze obuka, podrška sistemu upravljanja, dijagnostifikovanje i pregled politike. Obuka može da bude tehničke prirode (npr. vještine za korištenje nove opreme) ili konceptualna (ljudska prava, međunarodno pravo, civilno-vojni odnosi, itd.), ili pak, kombinacija oboje. Podrška sistemu upravljanja može da se odnosi na reformu policije i pravosuđa i može da obuhvati: unaprjeđivanje procesa upravljanja finansijama i kadrovima, unaprjeđivanje upravljanja sudskim predmetima, preraspodjelu budžeta za oružane snage, reformu platnog sistema i sistema određivanja platnih razreda, reviziju režima unaprjeđivanja i određivanja disciplinskih mjera, podršku civilnim organima uprave i unaprjeđenje sistema javnih nabavki. Dijagnostifikovanje i usluge pregleda politike u državnim institucijama prije svega obuhvataju stratešku, operativnu i organizacionu analizu potreba RSB-a u zemlji domaćinu.¹¹

3 Zbog čega su rodna pitanja bitna za PVZK?

Rod se odnosi na uloge i odnose, osobine ličnosti, stavove, ponašanje i vrijednosti koje društvo pripisuje muškarcima i ženama. „Rod“ se, stoga, odnosi na *naučene* razlike između muškaraca i žena dok „pol“ označava *biološke* razlike između muškaraca i žena. Rodne uloge se u velikoj mjeri razlikuju u okviru jedne ili više kultura i vremenom se mogu mijenjati. Rod se ne odnosi samo na žene i muškarce, već i na njihove međusobne odnose.

Integracija rodnih pitanja je proces procjene potencijalnih posljedica po žene i muškarce bilo koje planirane aktivnosti, uključujući zakonodavne odredbe, politiku i programe u svim oblastima i na svim nivoima.⁴

Za više informacija pogledajte Priručnik o RSB-u i rodnim pitanjima

Kako sve više raste trend privatizacije sistema bezbjednosti, a sve više se reguliše rad PVZK, integracija rodnih pitanja bi u velikoj mjeri mogla da unaprijedi operativnu djelotvornost širom sektora bezbjednosti i da pozitivno usmjeri njegov budući razvoj.

Jedan od pokazatelja koji pokazuje koliko je neka aktivnost uspješna jeste stvaranje bezbjedne sredine u kojoj je moguće ostvariti ekonomski razvoj, obrazovanje i zdravstvenu zaštitu, kao i razvoj organizacija civilnog društva. Ove ciljeve je moguće postići samo ako žene imaju ista prava kao i muškarci u kreiranju društvene sredine u kojoj žive.

3.1 Unaprijediti operativnu djelotvornost - međunarodne PVZK koje sprovode RSB

Međunarodne PVZK mogu da imaju velike koristi od integracije rodne perspektive u sve aspekte svojih aktivnosti:

- Muškarci i žene obično imaju različita iskustva, potrebe i drugačije doživljavaju bezbjednost i pravdu. Kako bi uvećali šanse za operativni uspjeh, zaposleni u sektoru bezbjednosti treba da razmotre uticaj koji sve njihove aktivnosti imaju na muškarce, žene, mladiće, djevojke, djevojčice i dječake u zemljama domaćinima.
- Obuka o rodnim pitanjima će pomoći zaposlenima da se prilagode zajednici domaćinu i da budu odgovorniji prema kulturnom miljeu u kome će raditi. Prihvatanje prisustva osoblja za privatno obezbjeđenje od strane lokalnog stanovništva može se u velikoj mjeri uvećati ukoliko su pripadnici tog obezbjeđenja prošli obuku o rodnim pitanjima koja je prilagođena situaciji na lokalnom nivou u datoj sredini.
- Podsticanje i njegovanje određenih oblika agresivnog ponašanja čini dio institucionalne kulture u mnogim PVZK i ranije je povezivano sa kršenjem ljudskih prava. Odgovarajuća obuka o rodnim pitanjima, uz obuku iz međunarodnog humanitarnog prava (MHP) i međunarodnog zakona o ljudskim pravima (MZLJP) čiji su polaznici oni koji upravljaju PVZK, pomoći će da se spriječi kršenje ljudskih prava a samim tim i gubitak prihoda i ugleda.

Bitna strategija kojom se povećava operativna efektivnost je regrutovanje žena u PVZK. Za sada su muškarci pretjerano zastupljeni u PVZK, do čega najviše dolazi zbog toga što kompanije u velikoj mjeri zapošljavaju bivše aktivno vojno/policijsko osoblje. Sljedeće tačke, međutim, pokazuje da žene mogu da pozitivno utiču na postizanje operativne efektivnosti:

- Istraživanja pokazuju da muškarci i žene iz lokalne zajednice uglavnom smatraju da je žensko osoblje pristupačnije i da djeluje manje zastrašujuće u odnosu na muškarce. Takvo viđenje vlada i u tradicionalnim društvima. Stoga prisustvo ženskog osoblja može da unaprijedi legitimitet kompanije i njene aktivnosti u zemlji domaćinu.¹³
- Žene operativci su neophodne pri obezbjeđivanju

objekata, barikada, aerodroma, itd. i kako bi vršile pretres žena. Žene tokom ovakvih pretresa mogu u potencijalno opasnim situacijama da preuzmu ulogu nekog ko će smiriti takvu opasnu situaciju.

- Kada su uključene u aktivnosti koje se tiču RSB-a, žene operativci mogu da postanu pozitivni uzori ženama iz lokalne zajednice koje imaju namjeru da se priključe, npr. policiji.¹⁴
- Žene operativci mogu biti u mogućnosti da na različite načine otkrivaju potencijalne bezbjednosne rizike i da time pojačaju identifikaciju specifičnih opasnosti kojima su izložene žene u društvima domaćinima.¹⁵
- Kada se prikupljaju obavještajne informacije o bezbjednosnim pitanjima prije planiranja neke operacije – (poput omogućavanja bezbjednog prolaza konvoju ili garantovanja bezbjednosti klijentu koji putuje u visoko rizičnoj sredini), obezbjeđenje treba da razumije načine na koje se može povezati sa ženama i muškarcima iz lokalnog stanovništva. U tradicionalnim društvima, poput Avganistana i Iraka, po ženu iz lokalnog stanovništva je opasno da bude viđena kako razgovara sa muškim pripadnicima bezbjednosnih snaga; međutim, mogla bi razgovarati sa ženom. Stoga zapošljavanje ženskog osoblja omogućava bolje korištenje izvora informacija; dobijanje informacija može biti djelotvornije, a analiza problema sa kojima se suočavaju lokalne zajednice preciznija.
- Treba imati na umu da su ograničeni kapaciteti PVZK da zaposle veliki broj žena upravo usljed nedovoljne zastupljenosti žena u vojsci i policiji, koje čine bazu iz koje PVZK zapošljavaju svoje pripadnike. Kako se policija i vojska sve više trude da zaposle što veći broj žena, ovim se stvara i veća potencijalna baza za zapošljavanje u PVZK. Osim toga, PVZK mogu da iz dobre prakse koja se primjenjuje u vojsci i policiji nauče na koji način da zaposle žene i da ih zadrže u službi.

Pogledajte priručnike o reformi sistema odbrane i rodnim pitanjima kao i o reformi policije i rodnim pitanjima.

3.2 Unaprijediti procedure odabira osoblja i standarde zapošljavanja - PVZK kao „predmet“ RSB-a

- Mačo potkultura, koja je prisutna u vojsci i u policiji, nije gostoljubiva sredina za žene. Ovo se mora promijeniti ukoliko se želi da se aktivnosti PZK i PVK zasnivaju na vještinama koje žene posjeduju. Jedan istraživač je zapazio da, kako muškarci međusobno testiraju svoju muškost, neophodno je da stalno pothranjuju svoj ego, pri čemu jedan od načina na koji to postižu je tretiranje žene kao objekta, seksualnog objekta i/ili nipodaštavanje žena.¹⁶ U slučaju kada muškarci rade sa kolegicama, ovakav oblik objektizacije i nipodaštavanja dobija

formu seksualnog uznemiravanja. Seksualno uznemiravanje podriva instituciju tako što se u njoj gubi produktivnost rada, opada moral zaposlenih, zaposleni izostaju sa posla, sve češće su promjene zaposlenih i onemogućava se integracija žena. Kada je vojska u pitanju, jedno istraživanje sprovedeno u SAD-u je pokazalo da postoji visoka korelacija između seksualnog uznemiravanja sa jedne strane i manje borbene spremnosti i lošeg upravljanja sa druge.¹⁷ Ovakav uticaj bi, takođe, trebao da ozbiljno zabrine PVZK.

- Trendovi prisutni u oblasti zastupljenosti rodni pitanja u sektoru bezbjednosti u velikoj mjeri odražavaju stanje na tržištu rada. Naime, kako se žene uključuju u radnu snagu, posebno u domaćim PZK, tako njihova integracija biva neravnomjerna i često su određene na pozicije koje su u niskom rangu, za koje obično nije potrebna nikakva kvalifikacija i koje nijesu inventivne.¹⁸ Mnoge žene bivaju podvrgnute nekoj vrsti „ponovnog odvajanja“, pri čemu se raspoređuju na pozicije za koje se smatra da odgovaraju rodu kojem one pripadaju.¹⁹ Žene se, posebno, smatraju nepodobnim za sljedeće poslove i isključene su iz njih: poslove koji zahtijevaju visok nivo autoriteta, poput vodećih rukovodećih poslova; poslove za koje je neophodna fizička snaga; tehničke vještine, izlaganje fizičkom riziku ili fizički neodgovarajućoj radnoj sredini; one poslove koji zahtijevaju autoritet i društvenu kontrolu, poput rada u privatnoj policiji.
- Smanjenje rodne diskriminacije, uznemiravanja i nasilja na radnom mjestu će neosporno uvećati radnu efektivnost i smanjiti netrpeljivost u okviru kompanije i u radnoj sredini. Takođe će smanjiti postojeću mačo radnu kulturu, čime će se zapošljavanje u privatizovanoj industriji bezbjednosti učiniti primamljivijim za žene koje sa sobom poslodavcu donose različite vještine i iskustva.²⁰

3.3 Stvoriti institucionalnu kulturu kojom se sprječava nedolično ponašanje i kršenje ljudskih prava – PVZK kao „predmet“ RSB-a

- Samo jedan teži slučaj nedoličnog ponašanja – posebno u slučajevima kada do njega dođe u pravno sivoj zoni-može da diskredituje kompletnu privatnu bezbjednosnu industriju i da stoga podrije povjerenje međunarodne i domaće javnosti u tekuće aktivnosti na RSB koje sprovode privatnici.
- Nasilni oblici izražavanja sopstvene muškosti dominiraju vojskom i, uprkos nedostatku pouzdanih podataka, može se zaključiti da su u jednakoj mjeri prisutni i u privatnom sektoru bezbjednosti.²¹ Kršenje ljudskih prava, poput seksualnog iskorištavanja, seksualnog zlostavljanja i ostalih oblika RN-a, se mora spriječiti tako što će se riješiti problem institucionalizacije nasilnih oblika ponašanja.
- Bilo je slučajeva u kojima je privatno bezbjednosno osoblje, i muškarci i žene, bilo umiješano u RN, uključujući seksualno zlostavljanje žena, muškaraca, mladića, djevojaka, djevojčica i dječaka. U Abu Graib zatvoru u Iraku, muškarac maloljetnik je naveo da ga

je silovao civil, prevodilac koji je radio za kompaniju Titan, koja je radila po ugovoru. U istom zatvoru je postojala još jedna optužba, ovog puta protiv civila zaposlenog u CACI korporaciji, za seksualno eksplicitnu tehniku ispitivanja. Ni jedan od ova dva slučaja nije stigao pred sud (vidi Odjeljak 8).²² Međutim, prijavljivanje ovakvih incidenata je i dalje neznatno. Slučajevi RN-a i seksualnog zlostavljanja mogu da diskredituju samu kompaniju, a eventualno i cijelu operaciju.

- Prostitucija/rad u industriji seksa, trgovina ženama i djecom radi navođenja na prostituciju i prisustvo redovnih oružanih snaga su historijski povezani.²³ Usljed tendencije PVZK da svoje pripadnike uzimaju iz redovnih oružanih snaga, sasvim je moguće da se ovakva veza i praksa mogu primjeniti i na privatne preduzimače.²⁴ Umiješanost pripadnika Din Korpa u ilegalnu prostituciju i trgovinu ljudima u Bosni (vidi Odjeljak 2) i nepravedno otpuštanje jedne zaposlenice i jednog zaposlenika koji su odali svoje kolege umiješane u prinudnu prostituciju u Din Korpu je bacilo ljagu na kompletnu branšu.²⁵ U Avganistanu se navodi da su privatnici - pripadnici snaga bezbjednosti uticali na pojavu velikog broja javnih kuća i ubrzali je, kao i da su umiješani u trgovinu oružjem i ženama. Za ove pripadnike snaga bezbjednosti se, takođe, na široko vjeruje da su prouzrokovali pogoršanje odnosa između međunarodne zajednice, tj. zapadnog svijeta i lokalnih zajednica u Avganistanu.²⁶ Ovim primjerima se naglašava značaj rješavanja slučajeva nedoličnog ponašanja, uključujući slučajeve seksualnog iskorištavanja i zlostavljanja koje su počinili pripadnici PVZK, kao i potreba za uspostavljanjem djelotvornijih internih procedura za prijavljivanje ovakvih slučajeva.
- Ukoliko su oni koji treba da omoguće bezbjednost umiješani u seksualno napastvovanje, zlostavljanje ili iskorištavanje pripadnica lokalnog stanovništva, time ne samo što su prekršili ljudska prava, već prouzrokuju veće bezbjednosne probleme svojim klijentima i samima sebi. Ovo predstavlja značajnu prijetnju uspjehu operacije.
- Privatne kompanije treba da preuzmu korake na rješavanju problema nedoličnog ponašanja svoga osoblja. Diskusije na nivou date industrije i obuka kako bi se ukinulo RN i nedolično seksualno ponašanje, će obuhvatiti i *de facto* prisutnu kulturu imuniteta za zločine počinjene na rodnoj osnovi. Ovim će se, takođe, ispraviti i pogrešno uvjerenje prisutno u nekim branšama da *de jure* privatni učesnici u sektoru bezbjednosti i zaposleni u njima ne mogu da pravno odgovaraju za kršenje MHP, međunarodnog krivičnog zakona ili MZLJP (vidi Odjeljak 5).

Odjeljak 2

Ilegalna prostitucija i trgovina ljudima u Bosni

Službenici američke kompanije, društva sa ograničenom odgovornošću Din Korp Aerospejs tehnologiji UK Ltd (DynCorp Aerospace Technology UK Ltd) su navodno bili umiješani u ilegalnu prostituciju i trgovinu ljudima u Bosni. Ova kompanija je uglavnom pružala usluge američkoj vojsci i Međunarodnoj policijskoj radnoj grupi Ujedinjenih nacija (UN), koja je osnovana kako bi nadgledala, savjetovala i obučavala osoblje koje sprovodi zakon u Bosni.²⁷ Pripadnici Din Korpa su optuženi da su posjećivali javne kuće gdje su žene držane u zarobljeništvu i da su trgovali maloljetnim seksualnim robljem.²⁸

Optužbe je iznijela zaposlenica Din Korpa, Ketrin Bolkovac, koja je nakon toga otpuštena iz Din Korpa, ali je dobila parnicu za nepravdani nezakoniti prekid ugovora. Premda je Din Korp otpustio one pripadnike na koje se optužnica odnosi, ni bosanske, ni britanske, ni američke vlasti nijesu podnijele formalne prijave, niti je podignuta zvanična optužnica. Optuženi su i uniformisani pripadnici mirovne misije, ali je u izvještaju Kancelarije generalnog inspektora Ministarstva odbrane SAD-a navedeno da se na „službenike po ugovoru, dok god se smatraju članovima SFOR-a i KFOR-a, ne primjenjuju ista ograničenja kao i za aktivne pripadnike vojske SAD-a“; ovim je obuhvaćena dozvola da žive van vojnih kampova, kao i nedostatak nadzora ponašanja svojih pripadnika i njihovog nedoličnog ponašanja koji je prisutan u nekim kompanijama. Ovo za posljedicu ima da je mogućnost da dođe do nedoličnog ponašanja veća među vojnicima po ugovoru u privatnim vojnim kompanijama, nego li među uniformisanim osobljem.²⁹

3.4 Poboljšati koordinaciju između agencija u mirovnim operacijama - PVZK kao učesnice u složenoj operativnoj sredini u kojoj istovremeno djeluje više agencija

- Za postizanje operativne djelotvornosti neophodno je da svi učesnici, kako bi se iskoordinisao rad agencija i organizovale intervencije, uključujući i rad privatnih agencija pod ugovorom, razumiju i da se slože sa operativnom praksom kojom će se naprijediti bezbjednost svih članova zemlje domaćina. Ovo treba da obuhvati mjere na iskorijenjavanju RN-a, uključujući seksualno iskorišćavanje i zlostavljanje.
- Svi učesnici u mirovnim operacijama treba da znaju gdje mogu da prijave slučajeve RN. Štaviše, treba da postoje mehanizmi kojima bi pripadnici lokalne zajednice mogli da prijave ovakve incidente trećoj strani (neprivrženičkoj) i da zatraže savjet.
- Šire gledano, kako bi došlo do punog ostvarenja aktivnosti na integraciji rodnih pitanja u okviru mirovnih operacija i aktivnosti na obnovi zemlje, neophodno je da se PVZK uključe u planiranje i primjenu integracije rodnih pitanja.
- Većina učesnika RSB-a bi se složila da je neophodno da se uspostavi bolja saradnja kako bi se postigao

viši stepen koherentnosti i konzistentnosti i izbjeglo dupliranje aktivnosti u okviru mirovnih operacija, programa RSB-a i na vezanim poljima. Međutim, čini se da je za sada svaka od organizacija voljna da preuzme vođstvo, ali ne i da bude podređena nekoj drugoj. Ovo ima jasne implikacije na mogućnost uključivanja rodnih pitanja u RSB. Posebno se može desiti da privatne kompanije koje su uključene u proces RSB-a prihvataju naređenja samo od svoje donatorske organizacije/od svog klijenta i da time ignorišu sveobuhvatnije programe koji u okviru donatorske zajednice postoje za uključivanje rodnih pitanja u proces RSB-a. Ovim se samo još više naglašava potreba da klijenti i donatorske organizacije uzmu učešća u integraciji rodnih pitanja u rad PVZK.

4 Na koji se način rodna pitanja mogu integrisati u PVZK?

Integracija rodnih pitanja u privatne bezbjednosne operacije predstavlja izazov sa više stanovišta. Prije svega, većina ugovora, bilo da su oni sklopljeni sa

Odjeljak 3

Kontrola aktivnosti RSB-a u Hrvatskoj koju sprovodi treća strana

Hrvatska je uspješan primjer kako se PVZK mogu iskoristiti za podsticanje institucionalnog razvoja i za prenošenje demokratskih normi širom sektora bezbjednosti, uključujući civilni nadzor nad vojskom, profesionalan rad i poštovanje ljudskih prava. Istovremeno, ovaj primjer pokazuje da je nadzor koji vrši treća, nezavisna, strana nad aktivnostima za sprovođenje RSB-a od suštinskog značaja kako bi se dostigao puni potencijal programa RSB-a koje predvode civilne agencije po ugovoru.

Počevši od 1994. godine, MPRI je potpisao ugovor kojim se obavezao da pomogne hrvatskoj vladi da restrukturira svoje ministarstvo odbrane.³⁰ Na samom početku, usluge koje je Hrvatska naručila od MPRI su se odnosile na pomoć oružanim snagama Hrvatske da se pripreme za eventualno učešće u NATO programu Partnerstva za mir (PfP). U ovom slučaju su opravdani ugovori potpisani kako bi se profesionalizovale hrvatske oružane snage, a odvijali su se u posebnom međunarodnom okviru - Programu NATO-a za pomoć u tranziciji ka demokratiji, koji za svrhu ima demokratizaciju vojske i transformaciju strukture trupa. Istraživač Debora Avant tvrdi da dovođenje privatizovane RSB u određene okvire putem ugovornih obaveza, koje postavljaju međunarodne organizacije, može da dovede do slučajeva u kojima PVZK mogu imati pozitivan uticaj na izgradnju države, tako što će uticati na privatne snage da izvrše uticaj na političke procese i nametnuti društvene norme vezane za upotrebu sile.³¹

klijentima u javnom ili privatnom sektoru, su striktno povjerljivi. Stoga su uslovi ugovora, ili i sam poslovni odnos, rijetko poznati spoljnim posmatračima. Ovo čini težim praćenje primjene i poštovanja ljudskih prava, standarda koji se odnose na rodnu pripadnost i dobre prakse u ovim oblastima.

Kao drugo, transnacionalna priroda ove industrije i nedostatak političke volje predstavljaju izazov kada treba pozvati kompanije na odgovornost za njihove aktivnosti u inostranstvu.

Na kraju, u početku može biti teško da se komercijalni privatni sektor bezbjednosti ubijedi u operativnu prednost do koje dolazi integracijom rodni pitanja, jer se troškovi za obuku o rodni pitanjima i ostale s tim povezane aktivnosti možda neće brzo isplatiti u smislu postizanja komercijalnih, profitabilnih ciljeva. Stoga je neophodno da se naglase dugoročne prednosti, a klijenti treba da iskoriste prednost koju imaju kako bi nametnuli standarde i najbolje prakse.

Inicijative za integrisanje rodni pitanja u operacije koje sprovode PVZK, sa posebnim naglaskom na aktivnosti vezane za RSB, treba stoga da obuhvate kombinovan pristup u koji spadaju:

- Uvrštavanje rodni pitanja u ugovorne obaveze i proces kontrole kvaliteta.
- Donošenje posebnih unutrašnjih odredaba i politike o sprječavanju seksualnog uznemiravanja i zlostavljanja.
- Integracija rodni pitanja u kompletnoj industriji, u procesu zapošljavanja, popunjavanju jedinica, obuci i bezbjednosnoj provjeri, kako bi se unaprijedili profesionalan odnos prema radu i djelotvornost tog rada.
- Uključivanje rodni pitanja u samoregulativu u okviru industrije koja se stalno razvija.

O nacionalnim i međunarodnim odredbama rada PVZK, a u vezi sa zabranom kršenja ljudskih prava, uključujući i prava žena, više je rečeno u Poglavlju 5.

4.1 Ugovorne obaveze i kontrola kvaliteta rada PVZK

Ugovori su neposredno sredstvo kojim se standardi i obavezujuće smjernice uvode u rad PVZK. Stoga klijenti imaju odlučujuću ulogu u oblikovanju ponašanja PVZK, posebno ukoliko se ispunjavanje ugovornih obaveza prati redovnim revizijama i ostalim procedurama za kontrolu kvaliteta.

Stoga je od suštinskog značaja da vlade i ostali klijenti PVZK uvedu standarde dobre prakse koji se odnose na zastupljenost rodni pitanja u njihovim ugovorima sa PVZK. Na primjer, treba da postoje jasni mehanizmi za određivanje odgovornosti; garancije da će biti krivično gonjeni svi koji prekrše ljudska prava; uvjerenja da je osoblje prošlo obuku o rodni pitanjima i da su pripadnici PVZK dovoljno obučeni i da su prošli bezbjednosnu provjeru.

Kada PVZK sprovode procese RSB-a u datim zemljama domaćinima, donatori posebno moraju da se potrudu da se te kompanije pridržavaju standarda prihvatljivih u tim zemljama, u koje spada i integracija rodni pitanja. Ovo se može postići uspostavljanjem sistema akreditacije za sve one koji sprovode RSB, bez obzira da li su u pitanju kompanije ili pojedinci, a koji može da sprovodi vlada, nezavisna agencija ili međunarodni organ.

Procesi kontrole kvaliteta, revizije i pregleda treba da idu u korak sa aktivnostima koje se sprovode na RSB. Ovim se postižu zadovoljavajući rezultati aktivnosti i pomaže se da se unaprijede buduće aktivnosti putem prikupljanja podataka i naučenim lekcijama.

4.2 Kako lokalne PZK uključiti u RSB?

Još jedna od mjera koju treba da preduzmu donatori jeste da se lokalne PZK eksplicitno uključe u proces RSB-a. U zemljama u razvoju, zemljama u tranziciji i u zemljama koje se nalaze u postkonfliktnom periodu, PZK često predstavljaju glavni izvor nesigurnosti i nasilja, uključujući i RN. U glavne razloge za ovo spadaju tijesne veze kompanija sa uticajnim političkim pokretima; potpuni kolaps reda i zakona i oslanjanje bivših boraca na zaposlenje u privatnom sektoru bezbjednosti kako bi sebi obezbijedili izvor prihoda nakon završetka rata.³² Istovremeno, u svim procesima RSB-a treba uzeti u obzir potencijal PZK da poboljšaju bezbjednosnu situaciju u državi, posebno po ranjive pripadnike društva. Po riječima Abrahamsena i Vilijamsa: „u državama u kojima privatne kompanije sprovode ključne funkcije na očuvanju bezbjednosti, fokusiranje isključivo na državne bezbjednosne snage može da u značajnoj mjeri smanji djelotvornost reforme, a u najgorem slučaju i da ima neplanirane, negativne posljedice“.³³ Stoga se rodna pitanja mogu uvrstiti u aktivnosti privatnog sektora bezbjednosti jedne države uvijek kada su PZK predmet šireg procesa RSB.

4.3 Politike i pravila ponašanja kako bi se riješili slučajevi seksualnog uznemiravanja i zlostavljanja

Kao što je navedeno u Poglavlju 3.2, PVZK će imati koristi od reforme i pregleda prakse zapošljavanja i popunjavanja jedinica, kako bi omogućile postojanje nediskriminatorne i inkluzivne radne kulture. Kompanije treba da posvete posebnu pažnju rješavanju slučajeva seksualnog uznemiravanja i/ili zlostavljanja, grubog i uvredljivog ponašanja, poput neumjesnih seksualnih šala i komentara na račun zaposlenih ili treće strane i seksističkog ponašanja u koje spada snishodljivost i drugačiji tretman zaposlenih usljed njihovog pola ili pretpostavljenih rodni uloga. Ovo se, takođe, odnosi na događaje čiji je sponzor data kompanija i na politiku koja se tiče odmora i relaksacije, a koji mogu da dovedu do stvaranja diskriminatorne ili nasilne radne sredine i kulture.³⁵

Odjeljak 4

Politika o zabrani seksualnog uznemiravanja treba da uključuje:³⁷

Izjavu da se organizacija zalaže za prava svih zaposlenih da budu zaštićeni od seksualnog uznemiravanja na radnom mjestu. Uznemiravanje po osnovu rodne pripadnosti, pola, rasne pripadnosti, seksualnog opredjeljenja, starosti, invaliditeta ili neke druge „različitosti“ je neprihvatljivo.

Izjavu da će počinioци biti pozvani na odgovornost za djela seksualnog uznemiravanja i da će protiv njih biti preduzete odgovarajuće disciplinske mjere.

Izjavu da su nadzornici i menadžeri zaduženi za održavanje radne sredine u kojoj nema uznemiravanja i da će se smatrati odgovornim za sprječavanje uznemiravanja i njegovo prijavljivanje.

Izjavu da će se čin odmazde protiv onih pripadnika koji prijave seksualno uznemiravanje smatrati dodatnim neprimjernim ponašanjem, te da će stoga biti na odgovarajući način istraženo i disciplinski sankcionisano.

Objašnjenje zakona kojim se zabranjuje seksualno uznemiravanje.

Definiciju i primjere ponašanja koje predstavlja uznemiravanje koje je lako razumjeti.

Formalne procedure kojima se rješavaju prijave za uznemiravanje.

Proces kojim se podržava rana intervencija i rješavaju žalbe za postojanje neprijateljske sredine, poput programa ombudsmana.

Potvrda da će se sve žalbe smatrati povjerljivim, onoliko dugo i u onom stepenu u kome je to moguće.

Opis onih disciplinskih mjera koje se mogu izreći za kršenje ove politike.

Proces podnošenja prijave, uz naglasak da se prijave mogu podnijeti na različitim mjestima, kao npr.:

- Bilo kom šefu odjeljenja,
- Bilo kom komandujućem oficiru,
- Određenom koordinatoru za pitanja različitosti,
- Državnom odjeljenju za rad koje je nadležno za sprovođenje zakona o zabrani diskriminacije.

Vremenski rokovi za sprovođenje istrage i rješavanje prijave za seksualno uznemiravanje.

Izjava da će lica koja podnose prijavu biti obaviještena o svojim pravima, vremenskim ograničenjima koja se odnose na podnošenje civilnih prijava i mogućnostima upućivanja na administrativne organe.

Imena i brojeve telefona osoba koje treba kontaktirati ukoliko zaposleni ima bilo kakvih pitanja u vezi sa ovom politikom.

PVZK treba stoga da imaju jasne politike i pravila ponašanja koji obuhvataju funkcionalnu proceduru žalbi na prijave za seksualno uznemiravanje, maltretiranje i RN. Nedavna četiri navoda slučaja silovanja i seksualnog uznemiravanja u Iraku, koja su počinili muškaci pripadnici PZK nad ženama koje su radile pod ugovorom u civilnim snagama, su uputila na nedostatak jasnih internih pravila ponašanja.³⁶ U politici treba da izričito bude zabranjeno seksualno ponašanje koje po svojoj prirodi dovodi do zlostavljanja ili iskorištavanja i koje bi moglo da dovede do trgovine ljudima. Zaposlenicima PVZK i pripadnicima lokalnih zajednica u kojima djeluju PVZK treba omogućiti da podnose prijave. Poslodavci zaposlenima treba jasno da stave do znanja da ne postoji politika nekažnjivosti u datoj kompaniji i da će se oštro obračunavati sa svima koji prekrše poslovnu politiku kompanije, te da će prekršioци snositi pravne posljedice.

Odjeljak 4 je spisak zadataka koji je sastavio Nacionalni centar za žene i policijske aktivnosti SAD-a u vezi sa vrstom informacija koje treba da budu uvrštene u politiku o zabrani seksualnog uznemiravanja, a koju PVZK mogu prilagoditi kako bi napravile odgovarajuću internu poslovnu politiku o zabrani seksualnog uznemiravanja, maltretiranja i RN-a.

Kada se odredi takva politika, mogu se preduzeti sljedeći koraci na promovisanju njene djelotvorne

primjene u okviru PVZK:

- Jačanje značaja politike koje će sprovesti vođa PVZK, npr. tako što će svim pripadnicima PVZK staviti do znanja da će se prema prekršioцима ove politike primjenjivati princip „nulte tolerancije“.
- Uspostavljanje mehanizama za nadgledanje i prijavljivanje kršenja date politike (uključujući i proces anonimnog prijavljivanja).
- Široka distribucija i predstavljanje politike (putem postavljanja natpisa) na svim radnim mjestima u okviru PVZK.
- Obuhvatanje ove politike svim uslovima ugovora za pojedince (npr. tako što će potpisati pravila ponašanja).
- Obuka za sve zaposlene ili isključivo o datoj politici ili obuka u koju bi, između ostalog, bila uvrštena i ova politika.³⁸

4.4 Zapošljavanje i zadržavanje na poslu većeg broja žena

Pogledajte Priručnike o reformi policije i rodnim pitanjima i reformi sistema odbrane i rodnim pitanjima

Odjeljak 5

Zapošljavanje žena u Nacionalnu jedinicu za sprječavanje i presretanje lanaca kriminala i krijumčarenja u Avganistanu⁴⁶

Od 2004. godine, Blekvoter SAD koji radi pod ugovorom za Upravu SAD-a za borbu protiv narkotika, koja je dio Ministarstva pravde SAD-a, obučava, prati rad i podržava Nacionalnu jedinicu za sprječavanje (NJS) koja radi u okviru Ministarstva unutrašnjih poslova (MUP) Avganistana, a koja se bavi istragom vezanom za trgovinu narkoticima širom države. Do sada je NJS zaplijenila 50% svih narkotika u Avganistanu. Blekvoter je zapošljavao službenike u NJS od avgusta 2004. do avgusta 2005. godine. Od tada, zapošljavanje i bezbjednosnu provjeru sprovodi MUP.

NJS čine 174 muškarca i žene iz Avganistana. Od 2005. preko 6% onih koji su završili program obuke koju je sproveo Blekvoter su bile žene. Prije nego što je održana prva obuka 2004. godine, razgovori sa potencijalnim regrutima su pokazali da su žene zainteresovane za karijeru u okviru NJS.

Dvije žene koje su prošle prvu obuku koju je organizovao Blekvoter još uvijek rade za NJS. Jedna žena je drugi kurs završila sa najvećim ocjenama, čime je pokazala da su žene jednako sposobne da se bave ovim poslom kao i muškarci.

Svaki od kurseva koji organizuje Blekvoter traje po šest nedjelja i na njemu se, između ostalog, pokrivaju obuka u rukovanju vatrenim oružjem, prva pomoć, pregovaračke tehnike, pretresi, navigacija, patroliranje i prikupljanje obavještajnih informacija. Žene izvode apsolutno identične vježbe i imaju ista zaduženja kao i muškarci, i sve to rade u uniformi, nepokrivene glave. S obzirom da je u ovom programu za sprovođenje zakona plata najveća u odnosu na sve ostale programe sprovođenja zakona MUP-a, muškarci i žene dobijaju jednake dnevnice.

Program obuke se sada prenosi na vlasti u Avganistanu. Blekvoter će uskoro otpočeti program obuke budućih instruktora pri čemu će oni biti regrutovani iz NJS, što opet znači da će takva karijera biti otvorena i za muškarce i za žene.

U Poglavlju 3.1 se govorilo o operativnoj prednosti uključivanja većeg broja žena u rad PVZK, posebno kao kompanija koje sprovode RSB. Kompanije treba da znaju na koji način i gdje da zaposle i muškarce i žene kao osoblje i operativce.³⁹

PVZK mogu da se ponašaju velikim iskustvom policije i vojske, kao i ostalih djelova privatnog sektora pri promovisanju zapošljavanja, zadržavanja na poslu i profesionalnog napredovanja žena.

Strategija PVZK za zapošljavanje i zadržavanje na poslu treba da sadrži:

- Procjenu trenutnog statusa, npr.:
  - Koliko žena radi za PVZK i u kom svojstvu?
  - Kolike su plate žena u odnosu na plate muškaraca na istom nivou?
  - Da li trenutno zaposlene žene (u fokus grupama ili na intervjuima kada napuštaju službu) pokazuju bilo kakvu zabrinutost vezano za svoj posao ili radnu sredinu?
  - Kakav je stav zaposlenih muškaraca prema svojim kolegicama?
- Procjenu postojećih prepreka za zapošljavanje i zadržavanje na poslu većeg broja žena, npr.:
  - Da li se zapošljavanje u najvećoj mjeri sprovodi putem „stare škole“? Na koji način je moguće regrutovati ženu koja je bivša pripadnica policije ili vojske?
  - Da li se u opisu posla i procjeni učinka nalazi opis svih neophodnih vještina - kao npr. u poslovima za sprovođenje RSB-a - poput vještina fasilitacije i komunikacije i sposobnosti za rad sa ljudima koji dolaze iz različitih kulturnih sredina?
- Pregledi politika i procedura, npr.:
  - Kakva je politika i praksa kompanije u vezi sa sprječavanjem seksualnog uznemiravanja i nedoličnog seksualnog ponašanja?
  - Da li zdravstveno osiguranje koje pruža kompanija

podjednako pokriva zdravstvene potrebe svih zaposlenih (uključujući posebne zdravstvene potrebe žena)?

- Da li oprema, uniforme i boravišne zgrade odgovaraju po svojoj strukturi, u slučajevima u kojima je to relevantno, i muškarcima i ženama?
- Analize problema, izazova i daljih koraka.
- Plan aktivnosti, sa definisanim ciljevima, vremenskim rokovima, nadležnostima i mehanizmima za nadgledanje i praćenje.

4.5 Mentalno i fizičko zdravlje zaposlenih

Jedna od manjih istraživačkih oblasti jeste zdravstveni i socijalni uticaj na pripadnike PVZK, do kojeg dolazi usljed njihovog rada u visokorizičnim sredinama u kojima postoji visok nivo stresa i sukoba, poput Avganistana i Iraka. Najnovija istraživanja i dokazi pokazuju da vojnici pod ugovorom pate od određene vrste mentalnih problema do kojih dolazi usljed učešća u borbi, a koji imaju uticaja na vojnike povratnike.⁴⁰ Posljedice efekata posttraumatskog stresnog poremećaja (PTSP), na primjer, najčešće snose supružnici i bliski srodnici onih koji pate od ovog poremećaja; s toga će članovi porodice indirektno biti pod uticajem onoga što se dešava na terenu.

Nažalost, mnogi zaposleni po ugovoru ne dobijaju dovoljno obavještenja o mogućnostima da obole od PTSP-a, niti o njegovom sprječavanju i liječenju, niti postoji velika mogućnost da će dobiti adekvatnu medicinsku njegu. U SAD-u postoji veliki broj slučajeva gdje su zaposlenima u PVZK, koji ne potpadaju pod Ministarstvo za pitanja veterana rata SAD-a, osiguravajuće kuće svojom politikom uskratile medicinski tretman.⁴¹ Procjenjuje se da je u Vojsci SAD-a oko 17% pripadnika u borbenim jedinicama vojske u Iraku pokazalo simptome PTSP-a godinu dana nakon što su stacionirani u misiji, ali ove brojke

dosežu nivo od 30 do 35% ukoliko se u njih uvrste i bračni problemi, zloupotreba alkohola i ostali problemi prilagođavanja na novu sredinu. Istraživanje koje je sproveo Din Korp nad svojim instruktorima za policiju u Iraku je pokazalo da je 24% zaposlenih imalo simptome PTSP-a.⁴²

Posljedice ovih zdravstvenih problema ne pogađaju samo pojedince već i njihove porodice i utiču na njihove ostale društvene odnose, ponekad na drastičan način. Nasilje u porodici je u velikoj mjeri nasilje muškaraca nad ženama i djecom. Kompanije moraju biti svjesne ovih problema koji se javljaju nakon stacioniranja trupa i treba da svojim zaposlenima omoguće sredstva za život nakon što se oni vrate kući. Uključivanje pitanja PTSP-a u obuku prije slanja trupa u inostranstvo i davanje izvještaja o stanju pripadnika trupa nakon njihovog stacioniranja treba da postane minimalan kriterijum.

4.6 Bezbjednosna provjera i obuka

Kako je došlo do naglog povećanja industrije privatizovane bezbjednosti, bezbjednosna provjera zaposlenih je postala problematično pitanje.⁴³ U najmanju ruku, PVZK u procesu zapošljavanja treba da primijene detaljnu provjeru ranije radne istorije, kojom se provjerava da li je neko osuđivan za krivična djela, za kršenje ljudskih prava i za RN.

Veću pažnju treba, takođe, posvetiti obuci. S obzirom da zaposleni i zaposleni po ugovoru obično imaju ranijeg radnog iskustva iz vojske ili iz agencija za sprovođenje zakona, i zbog toga što većina dobro poznatih kompanija primjenjuju proceduru bezbjednosne provjere i odabira zaposlenih, često se pretpostavlja da dodatna obuka ili uopšte nije neophodna ili je samo neophodna kako bi se obnovilo postojeće znanje. Klijenti u ugovorne obaveze treba da uvrste zahtjeve da zaposleni moraju da prođu dodatnu obuku posebno o MHP i MZLJP i o rodnim pitanjima. Ovim će se smanjiti tendencija prisutna u PVZK da stacioniraju u misije novozaposlene koji nijesu prošli adekvatnu obuku.

4.7 Obuka o rodnim pitanjima

Za svakog ko je uključen u RSB i sa njom povezanim oblastima, je važno pitanje obuke za identifikaciju i rješavanja rodnih pitanja.⁴⁴ Ne postoje opšti standardi ili dobra praksa za obuku koja se najčešće koristi, uključujući tu i obuku o rodnim pitanjima za one koji se bave privatnom bezbjednošću. PVZK treba da obuku o rodnim pitanjima uvrste u obuku za svo postojeće osoblje. U idealnom slučaju, ovo bi trebalo da budu stalni programi i da u njih budu uključene organizacije civilnog društva, poput organizacija žena. Obuka o rodnim pitanjima se, takođe, može uvrstiti u nešto širi kurs o međunarodnom pravu i njemu odgovarajućim pitanjima, koji bi trajao od 1 do 3 dana.

Ono što je, međutim, najvažnije jeste da se obuka o rodnim pitanjima mora uvijek zasnivati na dokazima

koji su karakteristični za određenu sredinu, kako bi bila djelotvorna.

Pogledajte Priručnik o obuci zaposlenih u sektoru bezbjednosti o rodnim pitanjima.

Teme za obuku o rodnim pitanjima za one koji upravljaju PVZK mogu uključivati: ⁴⁵

- Šta znači rod?
- Definicije osnovnog rada PVZK i razumijevanje različitog uticaja svih aktivnosti na žene i muškarce.
- Zbog čega se uključivanjem rodnih pitanja mogu povećati šanse za operativni uspjeh i postizanje operativne djelotvornosti?
- Pregled vašeg rada iz rodne perspektive – na koji način treba da rodnu perspektivu uključite u svoj bezbjednosno-operativni rad.
- Rješavanje rodnih pitanja u okviru RSB-a (npr. rad sa lokalnim organizacijama žena, regrutovanje žena u bezbjednosne snage).
- Kako raditi sa ženama i muškarcima u vašoj zemlji domaćinu i na koji način ih treba zaštititi?
- Šta je RN? Na koji način se može riješiti?
- Pravila ponašanja u kompaniji i politika nulte tolerancije prema seksualnom uznemiravanju, neprimjernom seksualnom ponašanju i uvredljivom seksualnom ponašanju.

4.8 Samoregulacija u okviru industrije i unutrašnja pravila ponašanja u kompanijama

Integracija rodnih pitanja treba takođe da čini dio samoregulatornog okvira koji reguliše sve veći dio ove industrije. Određivanje i nadgledanje standarda u oblasti rodnih pitanja se može sprovesti uz ostala pitanja (poput ljudskih prava) u sveobuhvatnom procesu određivanja standarda. Kako bi se standardi primijenili i kako bi samoregulacija funkcionisala, svakako je poželjno da vlada bude uključena i da ovim pitanjima da određeni mandat. Saradnja između države i bezbjednosne industrije na ovim regulatornim pitanjima bi npr. pomogla da se izbjegne problem da se kompanije povlače u ilegalu ukoliko odredbe postanu previše skupe za primjenu ili ukoliko ih previše ograničavaju. Na primjer, ponude za konkurentne međunarodne tendere treba dostaviti u skladu sa strogim pravilima i rasporedom; ukoliko je kompaniji neophodno da dozvolu za učešće na tenderu potpiše vlada u kojoj je kompanija registrovana, ta kompanija može da dođe u iskušenje da pređe da radi u inostranstvu ili u sredini koja je u manjem stepenu uređena. Istovremeno, odredbe i politika koje se tiču integracija rodnih pitanja moraju da budu podvrgnute procesu kontrole i revizije, pri čemu bi svakako bilo od koristi ukoliko bi se u ovaj proces uključila vlada.

Standardi, posebno ukoliko postanu obavezni, uvijek

Odjeljak 6

Samoregulacija u Velikoj Britaniji

Prvi koraci ka samoregulaciji industrije su preduzeti početkom 2006. godine, kada je osnovano Britansko udruženje privatnih zaštitarskih kompanija (BUPZK). Britanska industrija za privatno obezbjeđenje je disproporcionalno porasla u periodu od 2003. do 2005. godine, nasuprot tzv. „iračkom mjeheru“, ali je imala problema sa pitanjima legitimiteta i ugleda. Uslijed potpunog nedostatka regulatornih sredstava u Velikoj Britaniji i u nedostatku bilo kakve aktivnosti vlade u ovoj oblasti, pokrenuto je ovo udruženje kako bi regulisalo rad i kontrolisalo ovu industriju čije je sjedište bilo u UK-u. Sudeći po vrijednosti ugovora, BUPZK čini oko 95% britanske industrije, te bi stoga bilo koji napori na određivanju standarda, ukoliko bi bili pravilno primijenjeni, imali značajnog uticaja na tržište.

Strogi kriterijumi članstva, uključujući detaljan proces bezbjednosne provjere; uvođenje obaveznih kurseva za obuku o MHP i MZLJP; pravljjanje sveobuhvatnog pravilnika ponašanja su od BUPZK napravili djelotvorno sredstvo koje može da postavlja standarde u ovoj grani industrije. Stoga britanska Vlada treba da BUPZK da mandat za samoregulaciju.

Ipak, samoregulativa je uspješna samo ukoliko je Vlada u nekom stepenu uključena. Razvoj istražnih kapaciteta i potencijalno imenovanje ombudsmana u nekom vladinom resoru bi bila dva ključna sredstva za postizanje samoregulativecije, pri čemu bi ona postala vjerodostojna i djelotvorna.

S obzirom da se operacije u kojima učestvuju jedinice za privatno obezbjeđenje uglavnom dešavaju u inostranstvu, gdje je teško sprovesti reviziju, i gdje se ona neredovno sprovodi, kompanije moraju prepoznaju činjenicu da se stvarna prednost u poslovanju može postići jedino primjenom standarda, u koja spadaju i standardi vezani za rodna pitanja. Obuka o rodnom pitanjima bi posebno omogućila bolje razumijevanje koristi koja se može izvući iz integracije rodni pitanja u aktivnosti kompanije.

Samoregulacijom se stvara jedinstvena mogućnost da se rodna pitanja uvrste u privatnu industriju za bezbjednost, jer je proces određivanja standarda inkluzivne prirode i odvija se „odozdo na gore“. Štaviše, samoregulatorno tijelo poznaje članove udruženja i ukoliko je neophodno sa njima može da raspravlja na bilateralnoj osnovi o prednostima i problemima do kojih dolazi usljed integracije rodni pitanja.

imaju dvije strane. Njima se, prije svega, unaprjeđuju učinak, transparentnost rada i odgovornost PVZK, a s druge strane, oni „kauboje“ izbacuju iz industrije. Međutim, ovi pozitivni efekti se mogu postići samo ukoliko se mehanizmima za sprovođenje zakona omogućiti da kompanije moraju da se pridržavaju standarda.

Pravila ponašanja u kompaniji ili na nivou industrije mogu da budu jedno od najefektivnijih sredstava za promovisanje odgovornosti, integracije rodni pitanja i poštovanja ljudskih prava, tako što će se njime podržavati primjena organizacionih i profesionalnih normi. Kanadsko udruženje za bezbjednost (KUB) je npr. u svoj etički kodeks uvrstilo detaljni mehanizam po kojem žalbe istražuje etički komitet, pri čemu potencijalne sankcije obuhvataju protjerivanje iz KUB-e.⁴⁷ Pravilnik ponašanja Udruženja za međunarodne mirovne operacije (UMMO)⁴⁸ i povelja i pravila ponašanja Britanskog udruženja privatnih zaštitarskih kompanija (BUPZK)⁴⁹ su dokumenta u koja mogu da se uvrste rodna pitanja, u klauzulama o praksi zapošljavanja, poštovanju ljudskih prava i zabrani seksualnog iskorištavanja i zlostavljanja. Trenutno nepostojanje rodni pitanja u ovim pravilnicima ponašanja pokazuje koliko je važno da se stvori svijest o rodni pitanjima u onim organima koji predstavljaju ovu industriju.

Međutim, uprkos podsticajima da, zbog sopstvenog ugleda, postignu nivo samoregulacije, ne pridržavaju se sve PVZK unutrašnjih i spoljašnjih pravila ponašanja ili onih koja su odredila udruženja. 2006. godine UMMO je sprovelo istraživanje nad svojih 30 članica. 21% kompanija koje su učestvovala u istraživanju su priznale da nijesu slijedile i primjenjivale interni pravilnik ponašanja. 14% ispitanica nije primjenjivalo ni jedan spoljašnji pravilnik ponašanja.⁵⁰ Štaviše, samoregulacija, po definiciji, ne može da dovede

do regulisanja rada kompanija koje su izabrale da ostanu van regulatornog režima koji postoji na nivou industrije. Samim tim samoregulaacija nije „srebrni metak“ i najdjelotvornija je u kontekstu međusobnog povezivanja i u regulatornim šemama uzajamnog jačanja na nivou industrije, na nacionalnom i međunarodnom nivou.

Istovremeno, zagovaranje pojma samoregulacije je postao osnovni stav Vlade Velike Britanije, koji se tiče regulisanja rada najvećeg broja industrija (vidi Odjeljak 6).

5 Rješavanje rodni pitanja u regulisanju rada PVZK na međunarodnom i nacionalnom nivou

Za sada samo dvije države imaju poseban regulatorni režim za svoju nacionalnu i privatnu bezbjednosnu industriju koja djeluje u inostranstvu: Južna Afrika i SAD. Međutim, oba režima imaju velikih mana, kao što pokazuju stalne debate u obje ove države.⁵¹

Razvoj regulatorni režima za PVZK, i na nacionalnom i na međunarodnom nivou, treba da se odvija u skladu sa postojećim međunarodnim pravnim okvirom. Veliki broj međunarodni odredaba i zakona:

- Određuju integraciju rodni pitanja u svim aspektima očuvanja mira i razrješavanja situacije

u postkonfliktnom periodu.

- Određuju mogućnost da države budu pozivane na odgovornost za prekršaje koje je počinilo osoblje PVZK.
- Određuju direktnu odgovornost pripadnika PVZK za kršenje MHP i MZLJP, međunarodnog krivičnog zakona i nacionalnih zakona o krivičnim djelima i prekršajima počinjenim van teritorije matične države.

Premda u ovom poglavlju nijesu date sveobuhvatne preporuke za regulisanje rada PVZK na međunarodnom i nacionalnom nivou, u njemu su predstavljeni odgovarajući postojeći standardi koji se posebno tiču rodnih pitanja.

5.1 Međunarodni zakon o ljudskim pravima i međunarodno humanitarno pravo

Međunarodno pravo ne reguliše eksplicitno aktivnosti PVZK i pojedinačnih kompanija po ugovoru. Određene norme u međunarodnom pravu se odnose samo na plaćenike, što je u velikoj mjeri zastarjeo termin kojim se ne može u potpunosti opisati moderni fenomen PVZK.⁵² Međunarodnim i regionalnim odredbama i podzakonskim aktima koji se odnose na prava žena ili djece, ili odredbama koje se tiču opštih ljudskih prava, ne uzimaju se posebno u obzir pitanja privatne bezbjednosne industrije.⁵³

Rezolucijom 1325 Savjeta bezbjednosti UN-a (UNSCR 1325) o ženama, miru i bezbjednosti, fokus se stavlja na integraciju rodnih pitanja u razrješenju sukoba, uspostavljanju mira i postkonfliktnoj obnovi, ali se izričito ne raspravlja o pitanju privatnog bezbjednosnog sektora, niti o tome na koji bi način rodna pitanja mogla da se u njega uvrste.⁵⁴ Ovom Rezolucijom se, međutim, traži da se rodna perspektiva uvrsti u mirovne operacije u skladu sa Vindhok Deklaracijom i Akcionim planom Namibije, uključujući RDR i programe za reformu policije i pravosuđa; pretpostavlja se da bi ovim bile obuhvaćene i privatne kompanije pod ugovorom koje se nalaze u mirovnim misijama UN-a.⁵⁵ Štaviše, UNSCR 1325 kaže da svo osoblje u mirovnim misijama treba da prođe posebnu obuku o zaštiti, specijalnim bezbjednosnim potrebama i ljudskim pravima žena i djece u konfliktnim situacijama. Rezolucija takođe podsjeća „sve zaraćene strane da moraju da u potpunosti poštuju međunarodno pravo koje se odnosi na prava i zaštitu žena, djevojaka i djevojčica civila“.

Pogledajte Aneks o međunarodnim i regionalnim zakonima i odredbama

Odgovornost države za kršenje ljudskih prava od strane PVZK

U svakom slučaju, države su obavezne da ljude štite od kršenja ljudskih prava. Standardi MHP su ovdje direktno primjenjivi jer države mogu, a u stvari su i obavezne, da ih primjenjuju i da s toga pozivaju

kompanije na odgovornost kada se ove ponašaju na onaj način koji je poguban po ljudska prava. Dobar primjer je **Konvencija o eliminaciji svih oblika nasilja i diskriminacije žena** (CEDAW) koju je ratifikovalo 185 država.⁵⁶ Članom 2. se npr. države obavezuju da preuzmu određeni broj mjera kojima se utiče na privatni sektor poput:

- „Usvajanja odgovarajućih zakonodavnih i ostalih mjera, uključujući i primjenu sankcija tamo gdje je to moguće, zabrana svih oblika diskriminacije žena“ (Član 2b).
- „Uspostavljanja pravne zaštite prava žena na ravnopravnoj osnovi sa muškarcima i omogućavanje djelotvorne zaštite žena od bilo kog čina diskriminacije putem rada ovlašćenih nacionalnih sudova i ostalih javnih institucija“ (Član 2c).
- „Preduzimanja svih odgovarajućih mjera na ukidanju diskriminacije žena počinjene od strane bilo koje osobe, organizacije ili preduzeća“ (Član 2e).

Štaviše, shvatanje odgovornosti države za kršenje ljudskih prava je značajno prošireno proteklih godina, pri čemu u njega nijesu samo uvrštena kršenja ljudskih prava koje je počinila država ili njeni organi, već i pozitivne obaveze na sprječavanju zloupotreba od strane privatnih učesnika. Po međunarodnom pravu, države imaju opštu obavezu da „učine sve što je u njihovoj moći“ da spriječe, istraže i kazne kršenje međunarodnog prava i da isplate pravednu nadoknadu. Ukoliko ne učine sve što mogu na sprječavanje ili ne reaguju na kršenje ljudskih prava koje je počinio neki „privatnik“ (poput PVZK), države mogu biti pozvane na odgovornost.

Određenim brojem međunarodnih pravnih odredaba se posebno naglašava ova obaveza savjesnog djelovanja u vezi sa nasiljem počinjenim nad ženama. U **Deklaraciji o eliminaciji nasilja nad ženama**, koju je Generalna Skupština UN-a usvojila 1994. godine⁵⁷, u Članu 4. se kaže da:

„...države treba da svim odgovarajućim sredstvima i bez odlaganja sprovedu politiku eliminacije nasilja nad ženama i, kako bi to postigle treba da: ... (c) na savjestan način učine sve što je na njima da spriječe, istraže i, u skladu sa nacionalnim zakonodavstvom, kazne činove nasilja nad ženama, bez obzira da li je ona počinjeno od strane države ili privatnih pojedinaca“.

Na regionalnom nivou, Članom 7 (b) **Interameričke Konvencije o sprječavanju, kažnjavanju i iskorijenjivanju nasilja nad ženama** (1994) (Konvencija iz Belem Dopare) se na sličan način od država zahtijeva da „učine sve što je u njihovoj moći da spriječe, istraže i, primijene sankcije za nasilje počinjeno nad ženama“; Članom 125 **Pekinske deklaracije i Platforme za akciju** iz 1995. godine, se još jednom potvrđuje odgovornost država da učine sve što je u njihovoj moći da spriječe, istraže činove nasilja nad ženama počinjene od strane učesnika koji nijesu sa državnog nivoa.⁵⁸

Ovim su države u obavezi da spriječe, istraže i kazne krivična djela koja se tiču rodnog nasilja i

diskriminacije.⁵⁹ Ukoliko država ne učini sve što je u njenoj moći da spriječi, istraži i kazni zlostavljanje koje su počinili privatnici (uključujući djela RN-a koje je su počinili pripadnici PVZK), ona se može smatrati odgovornom po MZLJP.

Direktna odgovornost zaposlenih u PVZK

Zaposleni u PVZK se mogu smatrati direktno odgovornim kao pojedinci po MHP, ukoliko se ono odnosi na datu operaciju, tj. ukoliko se operacija sprovodi u zoni oružanog sukoba. Po MHP, osoblje PVZK ima status civila (sem ukoliko nijesu dio oružanih snaga države). Ovo osoblje može da bude pozvano na pojedinačnu krivičnu odgovornost za bilo koji ratni zločin koji počinu. Svako krivično gonjenje bi obično zahtijevalo da država preduzme određene aktivnosti jer države primjenjuju i MHP i MZLJP u većini oblasti u kojima su nadležne. U ovoj oblasti trenutno u velikoj mjeri nedostaje državne aktivnosti. Ne treba gubiti iz vida ni potencijal Međunarodnog krivičnog suda (MKS) da sudi pripadnicima privatnih vojnih kompanija za počinjene ratne zločine. Rimski statut MKS prepoznaje i po njemu se krivično goni za seksualne zločine i za RN kao za ratne zločine i zločine protiv čovječnosti.⁶⁰

Jedan od razloga izostanka aktivnosti države mogu da budu i praktične poteškoće koje se tiču sprovođenja krivične istrage u visoko rizičnim ili neprijateljskim sredinama. Drugi razlog može da bude politička korist. Vlade mogu da PVZK iskoriste kao pogodno političko sredstvo u konfliktu ili u misiji u postkonfliktnom periodu, kako bi njima omogućile alibi, pogotovo ukoliko misija propadne ili kako bi zataškale smrt pojedinaca u opasnim operacijama – smrt nekog ko je pod ugovorom u oku javnosti djeluje kao manje bitna od smrti vojnika. Ovo pokazuje da ne mora da bude uvijek u interesu vlade da nametne strogu regulativu i nadzor nad radom PVZK jer se regulativom može, naravno, povećati odgovornost same vlade za aktivnosti koje PVZK izvode u njeno ime.

5.2 Nacionalno zakonodavstvo i smjernice za krivična djela i prekršaje počinjene van teritorije matične države

Čak i ako bi u međunarodnom okviru o ljudskim pravima privatne kompanije mogle da se smatraju pravno odgovornima, ove obaveze bi najvjerojatnije morale da budu sprovedene kroz zakonodavstvo i pravni sistem svake države pojedinačno.⁶¹

U ovom trenutku samo mali broj država, prije svega Južna Afrika, Švajcarska i SAD su preduzele zakonodavne mjere da regulišu rad PVZK koje su registrovane na njihovoj teritoriji ili da zabrane svojim državljanima da rade kao plaćenici, u naporima da spriječe kršenje međunarodnog prava i ljudskih prava.⁶² Pošto su Vlada SAD-a i PVZK iz SAD-a među najuticajnijim učesnicima na aktivnostima na sprovođenju RSB-a širom svijeta, vrijedi detaljnije prikazati regulatornu sredinu u SAD-u.

Na one kompanije koje potpišu ugovore sa Vladom SAD-a, odnose se zakoni poput Zakona o vojnoj vanteritorijalnoj nadležnosti vojske SAD-a (ZVVN)⁶³ i Zajednički pravilnik vojne pravde (ZPVP)⁶⁴. U oba zakona su obrađena teška krivična djela poput silovanja ili ubistva. Premda se u teoriji oba ova zakona mogu odmah koristiti, došlo je do velikih debata u vezi sa tim da li su neki od aspekata ZPVP zasnovani na ustavu i da li je održiva primjena ZVVN. Što se tiče ZPVP, još uvijek je nejasno na koji će način amandman zakona, koji će taj zakon učiniti primjenljivim na agencije koje pod ugovorom rade za vojsku u mirovnim operacijama, kao i za vrijeme rata, moći da se primijeni na kompanije koje nijesu iz SAD i one pojedince koji nijesu državljani SAD-a, kao i na one kompanije koje rade pod ugovorom za druge klijente - koji pri tome nijesu Vlada SAD-a. Slični izazovi se odnose i na ZVVN, premda se zakon ne može primijeniti na one agencije koje rade pod ugovorom za druga ministarstva izuzev za Ministarstvo odbrane, poput onih kompanija koje su pod ugovorom i rade za Ministarstvo unutrašnjih poslova.⁶⁵ Dodatan problem za sprovođenje u djelo ZVVN jeste

Odjeljak 7

Sjedinjene Američke Države protiv Dejvida A. Pasaroa⁶⁷

Jedan od primjera u kojima je nacionalni zakon primijenjen na uspješan način je bio slučaj Dejvida A. Pasaroa, nezavisnog preduzimača koji je u Avganistanu radio u ime CIA. U junu 2003. godine, bio je uključen u paravojne aktivnosti na obuci, kojima se pružala podrška Vojski SAD-a u Asadabad bazi u provinciji Kunar, u sjevernoistočnom Avganistanu.

Abdul Vali, lokalni poljoprivrednik iz Avganistana je bio jedan od ljudi u grupi koja je osumnjičena da je počinila napade na bazu. 18. juna 2003. godine, Vali se dobrovoljno predao američkim snagama u Asadabad bazi, nakon što mu je garantovana bezbjednost.

Pasaro je zlostavljao Valija tokom istrage, pri čemu su to posmatrali najmanje trojica padobranaca iz 82. vazdušne divizije američke vojske. Svjedoci su rekli da se Pasaro sa velikim entuzijazmom dobrovoljno javio da ispita Valija, i da je bio bijesan kada Vali nije bio u mogućnosti da odgovara na pitanja, zbog čega je očigledno došlo jer Vali nije imao apsolutno nikakve veze sa raketnim napadima. Po navodima tužilaca, Pasaro je tukao i zlostavljao Valija po rukama, zglobovima, koljenima i abdomenu koristeći metalnu lampu, pesnicam i nogama dok je Vali bio lancima privezan za pod i za zid ćelije. Pasaro je, takođe, najmanje jednom udario Valija u prepone i u iznemoglo tijelo. 21. juna 2003. godine Vali je proglašen mrtvim.

17. juna 2004. godine Pasaro je postao prvi civil koji je optužen za zlostavljanje zatvorenika u Avganistanu i Iraku i prvi Amerikanac koji je optužen u okviru Američkog patriotskog zakona, kojim je nadležnost tužilaca iz SAD-a proširena na inostranstvo.

Pasaro je proglašen krivim za jedno teško i tri lakša krivična djela napada, a Savezni sud Sjeverne Karoline ga je osudio na osam godina i četiri mjeseca zatvora u februaru 2007. godine.

Odjeljak 8

Parnica protiv Kelog, Braun i Ruta za silovanje i seksualno uznemiravanje

Tužioc, zaposleni u Kelog, Braun i Rutu (KBR), tvrdi da su se susreli sa seksualno nabijenom i alkoholisanom atmosferom u periodu od 2004. do 2005. godine, kada se od žena stalno očekivao i zahtijevao seks, uprkos tome što su one svojim nadređenim prijavljivale seksualno uznemiravanje. U jednom parničnom slučaju za silovanje se navodi da „do ovog napada nikad ne bi došlo da nije bilo „tipično muškog ponašanja“ koje je dovelo do atmosfere kakvu su stvorili optuženi, a potom nijesu upozorili žene o ovakvoj atmosferi koju su muškarci tolerisali, ako ne i podsticali, i o kojoj su unaprijed bili veoma dobro obaviješteni“.⁷¹ Premda KBR tvrdi da je ovaj slučaj silovanja u potpunosti istražen, Komisija SAD-a za jednake mogućnosti zapošljavanja je došla do zaključka da nije bila dovoljna interna istraga kompanije i da njome nijesu dati adekvatni pravni lijekovi.⁷²

komplikovana i skupa procedura krivičnog gonjenja za djela počinjena van matične teritorije: treba ispitati svjedoke i treba prikupiti dokaze hiljadama kilometara daleko od SAD. Premda se navodi da je oko 20 civilnih kompanija (koje rade za vojsku ili za CIA) umiješano u slučajevne zlostavljanja pritvorenika u američkim zatvorima u Avganistanu, Gvantanamo Beju i Iraku, za sada je samo jedna kompanija, pod ugovorom za CIA, krivično gonjena od strane Ministarstva pravde SAD-a, za počinjena krivična djela torture u Avganistanu (vidi Odjeljak 7).⁶⁶

Dalje, regulisanje rada PVZK i njihovih zaposlenih može da se odnosi na specifično ilegalno ponašanje. Na primjer, američki Zakon o zaštiti žrtava trgovine ljudima (TVPA) sudovima SAD-a daje nadležnost nad zaposlenima u Vladi i onima koji su za nju pod ugovorom, a koji su optuženi za krivična djela trgovine ljudima počinjenim u inostranstvu. Sprovođenje TVPA treba unaprijediti putem redovnih revizija vezanih za ponašanje kompanija koje rade pod ugovorom i podugovarača u skladu sa ovim zakonom, a ostale države treba podstaći da usvoje slične zakonodavne mehanizme i mehanizme kontrole.

Kada su u pitanju nacionalno zakonodavstvo i smjernice kojima se reguliše proces privatizacije sektora bezbjednosti, postoji nekoliko praktičnih problema koji se pojavljuju. Na primjer, obaveza svake države je da zaštiti pojedince od potencijalno štetnih aktivnosti kompanija i privatnih učesnika na sopstvenoj teritoriji i na teritorijama koje su pod njenom kontrolom (npr. tokom okupacije). Međutim, u okviru MZLJP, ne postoji slična obaveza da se uspostavi vanteritorijalna pravna nadležnost za zaštitu potencijalnih žrtava koje su pod stalnom kontrolom treće države, ukoliko ova krivična djela ne potpadaju pod univerzalnu nadležnost, kao što su npr. kršenja Ženevskih konvencija ili ostala teška kršenja ljudskih prava, poput genocida i aparthejda. Ukoliko kompanija radi van države u kojoj je registrovana, država u kojoj je ta kompanija registrovana ima jedino obavezu da „usvoji zakonodavne odredbe i regulative kojima se sprečava zloupotreba ljudskih prava od strane kompanije koja je registrovana pod njenom pravnom nadležnošću, u onoj mjeri u kojoj je to moguće“.⁶⁸

U mnogim državama u kojima rade PVZK ne postoji politička volja, niti te države imaju kapaciteta da zaštite pojedince na svojoj teritoriji od aktivnosti PVZK. Ovo je posebno slučaj u propalim državama ili u državama koje se raspadaju, u kojima pravni sistem više ne funkcioniše. Ovo je navelo jednog pravnog savjetnika Međunarodnog komiteta crvenog krsta (MKCK) da primijeti da: „nedostatak odgovornosti u onim državama

u kojima kompanije sprovode svoje aktivnosti, posebno u konfliktnim situacijama, kombinovan sa nedostatkom sprovođenja pravnih radnji u državi u kojoj je kompanija registrovana, usljed proceduralnih prepreka ili nedostatka zakonskih regulativa, može da dovede do ozbiljnih nedostataka u zaštiti“.⁶⁹

Krivično gonjenje i potraga za prekršiocima ljudskih prava u trećoj državi su teško izvodljivi, a mali broj država priznaje krivičnu odgovornost kompanija.⁷⁰ Međutim, u velikom broju nacionalnih pravnih sistema, poput onih u Velikoj Britaniji i SAD-u, postoji mogućnost da se primijene parnične procedure za nadoknadu štete koju je neko pretrpio u drugoj državi. Ovu mogućnost treba još uvijek detaljno istražiti, ali kompanije očekuju parnice u okviru zakona za nadoknadu štete usljed prekršaja počinjenog na stranoj teritoriji ili od strane trećeg lica (SAD) i indirektno pravne odgovornosti po engleskom zakonu. Indirektna pravna odgovornost je pravna odgovornost poslodavca za civilnu štetu/prekršaj koju je zaposleni nanio nekom tokom trajanja svog zaposlenja.

Parnični postupci se trenutno vode u četiri slučaja pred civilnim sudovima u SAD-u za navodno seksualno uznemiravanje i silovanje koje su u Iraku počinili zaposleni u kompaniji Kelog, Braun i Rut (vidi Odjeljak 8). Ovim se pokazuje da nije dovoljno sprovesti samo unutrašnju internu istragu i da kompanije treba da bilo koji slučaj u kom je došlo do seksualnog uznemiravanja i silovanja prenesu na relevantne nadležne organe, i da to bude uvršteno u važeću politiku kompanije.

5.3 Neobavezujuće međunarodne smjernice

Jedan od primjera neobavezujućih međunarodnih smjernica je i Pravilnik dobrovoljnih principa o bezbjednosti i ljudskim pravima koji su 2000. godine usvojile vlade, korporacije uključene u otkrivanje i eksploataciju nafte, NVO-i i posmatrači.⁷³ Dobrovoljnim principima su date jasne smjernice za međusobno djelovanje kompanija, kao i privatnih kompanija koje pružaju bezbjednost; rodna pitanja se mogu uvrstiti u primjenu dobrovoljnih principa na nivou kompanije. Nedavni primjer je Pravilnik ponašanja privatnih kompanija za obezbjeđenje iz Sarajeva, čiji su nacrt dali predstavnici ove industrije iz Jugoistočne Evrope i Velike Britanije, kao i određeni broj predstavnika sektora NVO-a i međunarodnih organizacija.⁷⁴

Ovim međunarodnim smjericama se pokriva veliki broj

oblasti u koje bi se mogla integrisati rodna pitanja, poput prakse zapošljavanja, obuke i poštovanja ljudskih prava. Međutim, kao što je to slučaj sa pravilima ponašanja unutar pojedinačnih kompanija i u okviru kompletne privatne bezbjednosne industrije, ova pravna sredstva se primjenjuju na čisto dobrovoljnoj osnovi i za sada ih primjenjuje samo neznatan dio stotina PVZK koje rade na svjetskom nivou. Ova pravila su, takođe, i najmanji zajednički sadržalac oko kojeg bi mogli da se dogovore različiti učesnici.

Inicijativu koja više obećava je pokrenula švajcarska Vlada u saradnji sa MKCK, kojom se države podstiču da promovišu i obezbijede poštovanje MHP i MZLJP od strane PVZK koje djeluju u konfliktnim situacijama. Razmatra se mogućnost pravljenja Pravilnika ponašanja za međunarodne PVZK, a postoji velika mogućnost da u njega budu uvrštena rodna pitanja.

5.4 Ostali relevantni međunarodni podzakonski akti i odredbe

Postoje ostali međunarodni neobavezujući standardi koji bi se posebno mogli odnositi na PVZK koje primjenjuju silu.⁷⁵ U njih spadaju Pravilnik ponašanja UN-a za zaposlene u službama za sprovođenje zakona; Osnovni principi UN-a o upotrebi sile i vatrenog oružja za službenike agencija za sprovođenje zakona; Minimalna standardna pravila za tretman zatvorenika; Osnovni principi za tretman zatvorenika i Osnovni skup principa za zaštitu svih osoba koje se nalaze u bilo kojoj vrsti pritvora ili zatvora. Premda su ovi međunarodni podzakonski akti i odredbe donešeni kako bi se odnosili na države i njihove organe, klijenti i zemlje koje angažuju kompanije pod ugovorom mogu u ugovorima da kao standard uvedu odredbe koje će se ticati ovih podzakonskih akata.

6 Integracija rodni pitanja u PVZK u specifičnim kontekstima

6.1 Zemlje u periodu konflikta i u postkonfliktnom periodu

U zemljama koje se nalaze u konfliktu i u postkonfliktnom periodu obično nema dovoljno službi koje omogućavaju javnu bezbjednost, tako da tu prazninu često popunjavaju PVZK. Dinamika kojom se ovo dešava u zemljama u postkonfliktnom periodu je od posebnog značaja usljed iznenadnog procvata privatnog sektora bezbjednosti širom svijeta, u velikoj mjeri u zemljama u postkonfliktnom periodu, a posebno u Avganistanu i Iraku. Problemi, izazovi i mogućnosti za korištenje usluga privatnih kompanija za pružanje bezbjednosti u ovim dvijema zemljama su u velikoj mjeri slični i specifični. S toga je malo vjerovatno da

će do njih ponovo doći u narednom periodu, u nekoj drugoj državi. Međutim, pošto će prisustvo PZK u velikoj mjeri i dalje biti neophodno i u Avganistanu i u Iraku u najmanje narednih pet do deset godina, neophodno je da se ovi slučajevi detaljnije sagledaju.

Teško da se može doći do pouzdanih podataka o broju PVZK, lokalnih i međunarodnih, u Avganistanu i Iraku. Procjene u ovoj industriji pokazuju da u Iraku radi oko dvadeset do dvadeset pet hiljada privatnih kompanija za obezbjeđenje. Nije baš uvijek jasno da li ove brojke obuhvataju i lokalne iračke snage ili ne, ali sudeći po navodima udruženja privatnih zaštitarskih kompanija u Iraku (UPZKI) samo oko polovina njih je iz stranih država, od kojih je oko pet hiljada iz zapadnih zemalja, a mnogo veći broj su iz trećih zemalja. S obzirom da nema centralno prikupljenih podataka, nije poznato koliko stranih preduzimača pruža usluge podrške, poput kuvanja i čišćenja, inostranim snagama i PVZK u državi danas. Po procjenama o broju privatnih preduzimača u oblasti bezbjednosti u Avganistanu, taj broj se kreće od 18.500 do 28.000.⁷⁶ Čini se da ove brojke obuhvataju i lokalne snage, ali, da još jednom napomenemo, o tome nema pouzdanih podataka.

Avganistan i Irak su naglasili globalizovanu prirodu privatne bezbjednosne industrije i sve veće nejednakosti u njoj. PVK i PZK koje djeluju u ovim dvijema državama su zaposlile hiljade ljudi, uglavnom siromašnih i nezaposlenih muškaraca iz zemalja u razvoju, pri čemu su im dnevnice veoma često samo jedna desetina plate koju preduzimači sa zapada dobijaju za obavljanje sličnih zadataka.⁷⁷ Radnici koje regrutuju brokeri na tržištu rada na Srednjem Istoku dolaze iz osiromašenih zemalja poput Bangladeša, Nepala i Filipina. Oni za PZK obavljaju fizičke poslove poput kuvanja, serviranja hrane i čišćenja toaleta.⁷⁸ Ostali preduzimači, bivši borci iz zemalja poput Fidžija i Ugande i oni koji dolaze iz raznih krajeva Južne Amerike, uglavnom na sebe preuzimaju opasnu fizičku zaštitu i obaveze vojne podrške.⁷⁹ Američke kompanije uglavnom vole da kao čuvar zapošljavaju ljude iz ovih zemalja, jer oni znaju da rukuju američkim oružjem i poznaju američke bezbjednosne procedure, pošto su ih tokom služenja vojnog roka obučavali američki instruktori.

Napori koji se ulažu na obnovu u postkonfliktnom periodu u Avganistanu i Iraku su u velikoj mjeri doveli do stvaranja takozvanog „mjehura“, tj. neočekivanog povećanja poslovnih mogućnosti za PVZK u industriji privatnog obezbjeđenja u proteklih nekoliko godina, čime su otvorene nove mogućnosti za razvoj sveukupnog tržišta. Usljed sve očekivanijih napora na obnovi u postkonfliktnom periodu, međunarodne PVZK su počele da razvijaju značajne kapacitete u relativno novim oblastima poput RSB-a, RDR-a, pomoći u razvoju i pomoći u slučaju prirodnih katastrofa. Kako ovaj mjehur bude „pucao“, što je svakako neminovno, da se pretpostavi da će ove oblasti postati potencijalno sve veće oblasti u kojima će privatni bezbjednosni sektor moći da se specijalizuje. Stoga je ovo pravo vrijeme da se naprave smislene smjernice o uključivanju rodni pitanja u rad PVZK koje su uključene u ove aktivnosti. Ove smjernice (i opšte prirode i one koje se odnose na pojedinačne države) treba razviti u tijesnoj saradnji sa PVZK i njihovim

industrijskim udruženjima poput UMMO, BUPZK, UPZKI i Udruženjem privatnih zaštitarskih kompanija u Avganistanu (UPZKA), kao i sa predstavnicima vlada i donatorskih organizacija. Samo će se uključivanjem svih zainteresovanih strana moći garantovati uspješna primjena, nadgledanje i sprovođenje ovih smjernica i standarda.

Civili, posebno žene, djeca i starije osobe su posebno ranjive grupe tokom konflikata i nakon njih. I u postkonfliktnom periodu stopa počinjenog RN-a je obično velika.⁸⁰ Zbog toga je od suštinskog značaja da zaposleni u PVZK koje djeluju u onim sredinama koje se nalaze u postkonfliktnom periodu budu obaviješteni o, i da prođu specijalnu obuku vezanu za zaštitu, specijalne bezbjednosne potrebe i ljudska prava žena, djevojaka, mladića, djevojčica i dječaka u konfliktnim i postkonfliktnim situacijama. Zaposlenima ili preduzimačima treba takođe dati jasne instrukcije o pravilima ponašanja i politici nulte tolerancije, vezano za seksualno iskorištavanje i zlostavljanje ranjivih članova društva zemlje domaćina i ostalih zaposlenih u PVZK. Ovakva vrsta obuke prije stacioniranja snaga već postoji u većini nacionalnih oružanih snaga koje su angažovane u intervencijama na međunarodnom nivou, usljed integracije rodnih pitanja u operacijama očuvanja i uspostavljanja mira pod vođstvom UN-a.⁸¹

Postkonfliktne situacije takođe pružaju specifične mogućnosti za društvene promjene, pri čemu se mogu redefinisati rodna diskriminacija i rodne uloge. Preduzimači, posebno oni koji su uključeni u aktivnosti na RSB-u, u koje spadaju obuka za policiju i vojsku, treba da posvete posebnu pažnju rodnim pitanjima i ljudskim pravima. U ova pitanja mogu da spadaju RN, način postupanja sa ranjivim članovima društva i podrška za kreiranje većih mogućnosti za zapošljavanje žena u sektoru bezbjednosti. U Liberiji je, npr. usvojena kvota od 20% za uključivanje žena u policiju i oružane snage,⁸² što znači da je neophodno da PVZK koje sarađuju sa policijom i vojskom Liberije posjeduju odgovarajuće vještine kako bi radile sa novim ženskim regrutima. Tamo gdje PVZK pružaju značajne usluge na primjeni aktivnosti u okviru RSB, ove PVZK treba da budu uključene u planiranje integracije rodnih pitanja od samog njenog početka.

U zemljama u postkonfliktnom periodu je, takođe, od suštinskog značaja da se lokalni privatni sektor bezbjednosti uključi u sve procese RSB, kako bi se spriječilo pojavljivanje neodgovornog i paralelenog sektora koji bi bio konkurencija reformisanom državnom sektoru bezbjednosti. Ovakve paralelne strukture bi u značajnoj mjeri povećale rizik od pojave kršenja ljudskih prava, RN-a i ostalih krivičnih djela. Stoga, međunarodna zajednica, donatori i oni koji omogućavaju reformu sektora bezbjednosti treba da naprave, u idealnom slučaju bi to bilo za pojedinačne slučajeve, jasnu politiku o uključivanju rodnih pitanja u svoje aktivnosti na RSB, koje imaju uticaja na lokalne PZK. Potom je neophodno da se prikupe dobra praksa i iskustvo iz naučenih lekcija i da se oni stave na raspolaganje za upotrebu u ostalim operacijama na sprovođenju RSB-a. Da budemo precizniji, u mnogim zemljama u postkonfliktnom periodu demobilisani bivši pripadnici vojske i bezbjednosnih službi se često zapošljavaju u policiji i privatnoj bezbjednosnoj industriji

(vidi Poglavlje 6.2). Žene bivši borci i one osobe koje su ranije podržavale naoružane grupe treba da u potpunosti budu uključene u proces RDR, koji obuhvata i njihovo moguće uključivanje u privatnu bezbjednosnu industriju, što bi predstavljalo dio njihove reintegracije i bilo način za njihovo zaposlenje u civilnom sektoru.

Izazovi i mogućnosti za integraciju rodnih pitanja u zemljama u postkonfliktnom periodu:

- PVZK mogu da budu značajni učesnici u bilo kom procesu obnove u postkonfliktnom periodu i u naporima za sprovođenje RSB-a. Oni se gotovo uvijek smatraju ambasadorima zapadnih zemalja, onako kako ih vide zemlje domaćini. S obzirom da PVZK odgovaraju na potrebe i zahtjeve klijenata, postoje realne mogućnosti u današnje vrijeme da se naprave standardi i odredbe kojima bi PVZK postale legitimni partneri u sveukupnim aktivnostima. Klijenti i donatori mogu, i trebalo bi da insistiraju na integraciji rodnih pitanja u ugovore koje potpisuju sa PVZK.
- U sredinama u postkonfliktnom periodu nije uvijek sve jasno sa pravnog stanovišta, ali ovo ne znači da izvođači rade u sredini u kojoj postoji nekažnjivost za određene postupke. Neprimjerno seksualno ponašanje, umiješanost u ilegalnu prostituciju ili RN se ne smiju tolerisati, niti kada su u pitanju lokalne zajednice domaćini, niti ostali zaposleni u PVZK.
- Kako bi unaprijedile djelotvornost svojih aktivnosti neophodno je da PVZK zaposle više žena koje će raditi na sprovođenju RSB-a, poput rada na reformi policije. Ovim se pred PVZK postavlja izazov da omoguće da profesionalna sredina u kojoj one djeluju omogućava zapošljavanje i zadržavanje na poslu ženskog osoblja.

6.2 Zemlje u razvoju

Sveukupno gledano, aktivnosti na tržištu privatne bezbjednosti u zemljama u razvoju su naprednije nego razvijenom svijetu: tržišta koja se najviše razvijaju su mogu naći u Africi, Kini, Indiji i Južnoj Americi.⁸³

Zemlje u razvoju, a posebno podsaharska Afrika su sve više središte privatizacije onoga što su nekada bile pretežno domaće bezbjednosne službe, poput policije. Premda dva fenomena privatnog omogućavanja bezbjednosti na domaćem i na međunarodnom nivou treba analitički razdvojiti, jer ih uzrokuju različite okolnosti,⁸⁴ oba su povezana sa strukturnim promjenama u društvenoj, ekonomskoj, političkoj i strateškoj sferi, koje su u potpunosti globalne prirode.⁸⁵ Drugim riječima, procesi globalizacije omogućavaju poslovanje i razmjenu ideja preko fizički određenih granica i stoga dovode do reprodukcije modela za kontrolisanje nasilja i suprotstavljanje izazovima bezbjednosti. Istovremeno i ponuda i potražnja za privatnim bezbjednosnim službama su sve više globalizovane i „ujednačene“.

U Africi u neke od razloga za sve veći rast tržišta privatne bezbjednosti spadaju: smanjenje broja pripadnika oružanih snaga nakon Hladnog rata; globalni proces liberalizacije tržišta; ilegalna trgovina i krijumčarenje naoružanja i malokalibarskog naoružanja i opšta

situacija nesigurnosti.⁸⁶ Jedan od najvažnijih faktora koji omogućava stvaranje privatnih bezbjednosnih snaga je navodno nedovoljan kapacitet države i bezbjednosni vakum do koga dolazi u velikim oblastima u Africi.

Problemi koji su zajednički za mnoge države u Africi su sve veći osjećaj nesigurnosti, nizak nivo povjerenja u javne bezbjednosne snage, opšte siromaštvo i eksploatacija službenika obezbjeđenja kroz dug radni dan i ekstremno nisku platu, usljed čega oni postaju skloni kriminalnim aktivnostima. Postoji mogućnost da bi poboljšanje radnih uslova i povećanje plata lokalnim službenicima privatnog obezbjeđenja poboljšalo socijalno ekonomsku situaciju ovog ranjivog pododjeljka radne snage, tj. siromašnih, neobrazovanih muškaraca koji su, u većini slučajeva, emigrirali iz seoskih sredina u urbane centre.

U nekim državama, poput Angole i Sjeverne Leonea, PZK predstavljaju glavno tržište rada za bivše pobunjenike i ustanike. Demobilizacijom NUPN u Angoli je 2002. godine, na primjer, došlo do pojave jeftine radne snage koja je posjedovala vojne vještine i time se stavila na raspolaganje kompanijama za privatno obezbjeđenje koje su se tada pojavile. PZK, njih 307 koliko ih ima u državi, sada zapošljavaju 35.715 ljudi. Jedan od glavnih izazova u Angoli jeste stalna upotreba neregistrovanog „ratnog oružja“, poput AK-47, koju koriste službenici privatnog obezbjeđenja. Ovim ne samo da se podstiče ratna kultura, već se podstiče i uključivanje osoblja PZK u kriminalne aktivnosti i u kršenje ljudskih prava, posebno u onim regionima u kojima se vade dijamanti. Nedavno su pokrenute inicijative za uključivanje PZK u obuku o ljudskim pravima namijenjenu za Nacionalne policijske snage, a koju je omogućila Kancelarija visokog komesara UN-a za ljudska prava (OHCHR) u Ruandi. Međutim, u nedostatku sistematskih napora u nadgledanju, dovode se u pitanje dugoročni efekti ove obuke.

U Sjevernoj Leoneu, takođe raste privatni bezbjednosni sektor i daje mogućnosti za zaposlenje bivšim borcima iz civilnog rata koji je okončan 2002. godine. U današnje vrijeme postoji mogućnost da je ukupno 3.000 – 5.000 ljudi zaposleno u PZK. Došlo je do ozbiljnih rasprava u vezi sa naoružavanjem PZK i nejednakog tretmana stranih i lokalnih PZK od strane vlade. Oba ova pitanja, kao i problem eksploatacije službenika lokalnih PZK se jedino mogu riješiti putem uvođenja standarda, regulativa i nadzora, koji trenutno nedostaju.⁸⁷ Mora se uzeti u obzir da problemi vezani za odgovornost lokalnih i međunarodnih PVZK koje djeluju u postkonfliktnim sredinama se uglavnom javljaju usljed postojanja slabih struktura koje ne uspijevaju da obezbijede vladavinu prava.

Štaviše, javni i privatni akteri na polju bezbjednosti u afričkim državama su uglavnom „tjesečno povezani putem sve bolje uvezanih bezbjednosnih struktura“.⁸⁸ Politički lideri, državni zvaničnici i vojni oficiri su veoma često (su)vlasnici PZK. Stoga se može desiti da oni imaju ličnog interesa od izbjegavanja regulisanja rada kompanija ili izbjegavanja krivičnog gonjenja pojedinih kompanija i/ili preduzimača umiješanih u kršenje ljudskih prava i ostala krivična djela.

Istovremeno, međunarodne PVZK ponekad izbjegavaju

državnu regulativu u zemljama u kojima su osnovane time što tvrde da su odgovorne po lokalnim zakonima bilo koje države u kojoj su angažovane. Možda je ovo tehnički tačno, međutim, zakoni i kapaciteti za njihovo sprovođenje u zemlji domaćinu su isuviše često neodgovarajući i nedovoljni. Kaps tvrdi da: „ukoliko pripadnici lokalnih snaga pokušaju nešto da urade, kompanija ih povuče (iz države) zato što ne želi da njihov sopstveni zaposleni bude krivično gonjen. To je loše za posao“.⁸⁹ Ovi problemi sa odgovornošću se posebno odnose na PVZK koje djeluju u zemljama u postkonfliktnom periodu ili u zemljama koje su se raspale, gdje institucije koje omogućavaju vladavinu prava ili neadekvatno funkcionišu, ili uopšte ne funkcionišu.

Izazovi i mogućnosti integracije rodni pitanja u zemljama u razvoju

- Kako PZK u zemljama u razvoju sve više pružaju bezbjednost u javnom i privatnom sektoru, nedostatak kontrole neregistrovanog naoružanja predstavlja sve veći problem i može da uzrokuje rizik od pojave RN-a.
- Lokalne PZK u zemljama u razvoju, kao i međunarodne PVZK, imaju tendenciju da zapošljavaju najranjivije i najslabije plaćene ljude iz marginalizovanih grupa stanovništva iz zemalja u razvoju. Ovi zaposleni su obično siromašni, neobrazovani muškarci iz ruralnih sredina, od kojih su mnogi bivši vojnici koji nijesu na adekvatan način bili demobilisani i reintegrirani u društvo. Iz ovakve prakse se javljaju ogromni problemi, koje treba da riješe donatori, vlade i kompanije. Međutim, uz pravične plate i bolje doprinose (u poređenju sa njihovim kolegama iz razvijenog svijeta), mogu se postići bolji rezultati koji će dovesti do ravnopravnog i ravnopravnog zapošljavanja.

6.3 Zemlje u tranziciji

Dinamika kojom se javljaju privatne zaštitarske kompanije se razlikuje u zemljama u tranziciji u Centralnoj i Istočnoj Evropi i Rusiji. Često povećavani broj pripadnika sektora bezbjednosti tokom komunističke ere je radikalno smanjen nakon završetka Hladnog rata, čime su stotine hiljada pripadnika sektora bezbjednosti ostali bez posla. Istovremeno se pogoršala bezbjednosna situacija, a stopa kriminala je porasla, što je podstaklo neke od ovih bivših pripadnika sektora bezbjednosti da otvore legitimni posao privatnog obezbjeđenja, a druge da počnu da rade na samim marginama legalnog poslovanja.

Ono što je još važnije jeste da je privatni bezbjednosni sektor u zemljama bivšeg Sovjetskog Saveza gotovo nemoguće shvatiti iz zapadnjačke perspektive i onako kako su u njoj podijeljeni privatni i javni sektor. Nasuprot tome, interesi državnih službenika i PZK se često preklapaju i bilo bi primjerenije govoriti o „komercijalizaciji“ nego li o „privatizaciji“ bezbjednosti.⁹⁰ Privatni sektor bezbjednosti u zemljama Komonvelta nezavisnih država, posebno Gruzije, Rusije i Ukrajine, predstavlja značajan problem usljed nedovoljne ili nedjelotvorne regulative i sukoba interesa različitih učesnika u ovoj oblasti, kao što je Hiskok primijetio:

„možda je najveći problem to što se upravljanje privatnom bezbjednošću ne smatra naročito važnim pitanjem. Ukoliko postoji nedovoljno mehanizama da parlament ili javnost sprovedu demokratsku kontrolu nad ovim sektorom, to je usljed stava Sovjetskog Saveza da je ceo sektor bezbjednosti isključivo pitanje države“. Do sada PZK nijesu dio bilo kojih napora na sprovođenju RSB i podaci o veličini i aktivnostima privatnog sektora bezbjednosti gotovo da ne postoje.⁹¹

U Rusiji, se nedavno pojavio fenomen ovlašćenih naoružanih bezbjednosnih jedinica koje štite i brane dva najveća energetska monopola u državi – Gazprom i kompaniju za naftovod Transneft. Po sporazumu, „objema kompanijama će prvima biti dozvoljeno da zaposle sopstvene naoružane operativce umjesto da angažuju spoljne firme za obezbjeđenje. Njihove naoružane jedinice će moći da koriste više oružja i imaju veću slobodu da ga upotrijebe nego li što je to slučaj sa ostalim privatnim kompanijama za obezbjeđenje.“⁹²

Imajući u vidu gore navedeno, jasno je da reforma privatnog sektora bezbjednosti u nekoliko država bivšeg istočnog bloka predstavlja poseban izazov. Korupcija, organizovani kriminal i slabi državni kapaciteti su do sada onemogućavali uvođenje djelotvornog nadzora. Istovremeno, privatni bezbjednosni sektor se sve više razvija. U Bugarskoj, npr. oko 9% muške radne snage je sada zaposleno u privatnom obezbjeđenju; ipak, privatni bezbjednosni sektor ove države je izgleda jedan od najkriminalizovanijih bezbjednosnih sektora u zemljama u regionu.⁹³

Istraživanja pokazuju da nije lako primijeniti dobru praksu iz razvijenih zemalja na privatnu bezbjednosnu industriju u zemljama u tranziciji. Štaviše, PZK treba da budu dio i da idu u paketu sa sveobuhvatnim procesom RSB-a koji reguliše izazove nastale usljed visokog stepena organizovanog kriminala, nedjelotvornog sudstva i opšteg slabog kapaciteta države.⁹⁴ Ovdje je možda potrebna hitna efektivnija intervencija države, u smislu uvođenja regulativa i zakonodavnog okvira, nego li u ostalim djelovima svijeta.

Izazovi i mogućnosti integracije rodnih pitanja u zemljama u tranziciji:

- Aspekti privatne bezbjednosti koji predstavljaju najveći izazov u zemljama u tranziciji su kontrola i nadzor. Oni su uglavnom povezani sa rodnim pitanjima, jer nedostatak nadzora može da dovede do stvaranja nekažnjivosti kojom se omogućavaju RN i diskriminacija.

6.4 Razvijene zemlje

U razvijenom svijetu, povećanje usluga privatnog obezbjeđenja u proteklih dvadeset godina se pripisuje različitim trendovima koji su se istovremeno pojavili. Najvažnije je prelazak iz države socijalne pravde, onako kako je definisao Kejn, u neoliberalnu ekonomsku politiku od 70-tih godina na ovamo. Zajedno sa novijim fenomenima, poput usvajanja praksi novog javnog menadžmenta, došlo je do stvaranja sve veće uloge

privatnog sektora u oblastima kojima je ranije upravljala i koje je kontrolisala država. Istovremeno, zapadna društva su sve više postala svjesna rizika i sve više ga se plaše, a javne bezbjednosne snage se ne smatraju uvijek sposobnim za adekvatno obračunavanje sa rizikom i sa prijetnjama od rizika.

Žene se sve više uključuju u industriju privatnog obezbjeđenja u razvijenim zemljama. Premda postoji samo ograničena literatura o rodnim pitanjima i privatizovanoj bezbjednosti, sociološka istraživanja pokazuju da su žene u kompanijama podvojene i marginalizovane usljed stereotipa o njihovim društvenim, fizičkim i tehničkim sposobnostima. Jedno istraživanje o rodnim pitanjima u domaćem sektoru privatnog obezbjeđenja u Kanadi je pokazalo da se podvajanje po osnovu rodne pripadnosti ne dešava samo usljed politike zapošljavanja i regrutovanja određene kompanije; do njega je, čini se došlo usljed mjesta u kojima su se odvijale date operacije, kao i specifičnih zahtjeva klijenata. Poslodavci su odbijali da šalju žene stražare na opasne lokacije i radije su stvarali timove u kojima su bile prisutne i ostale žene.⁹⁵ Štaviše, ženama iz obezbjeđenja su dodjeljivani zadaci da patroliraju visoko rizičnim oblastima samo ukoliko su radile u timu sa muškim kolegom. Postojala je tendencija da se ženama određuje rad u dnevnoj smjeni kako bi se „izbjegli problemi“.⁹⁶

S druge strane, premda još uvijek postoji otpor angažovanju žena na poslovima koji zahtijevaju nošenje uniforme ili na poslovima fizičkog obezbjeđenja, postoje mogućnosti da se one zaposle u tajnim bezbjednosnim operacijama.⁹⁷ Ovo pokazuje da treba detaljnije razmotriti rodne uloge i stereotipe kako bi se pomoglo da više ne dolazi do raspodjele radnih zadataka na osnovu rodne pripadnosti i kako bi se promovisalo zapošljavanje žena u industriji privatnog obezbjeđenja.

Još jedno od bitnih pitanja u privatnom sektoru bezbjednosti u razvijenim zemljama je veza između aktivnosti privatnog obezbjeđenja i politike i regulativa o nošenju vatrenog oružja. Kao što je istraživač Rela Mazali primijetila u jednoj situaciji u Izraelu, brine veza između slučajeva nasilja u porodici i ubistava žena koje su počinili njihovi intimni partneri i izdavanja vatrenog oružja pripadnicima privatnog obezbjeđenja.⁹⁸ Čuvari koji rade za sve veći broj firmi za pružanje privatnih policijskih usluga, uprkos postojanju pravila o bezbjednom nošenju oružja, obično svoje pištolje nose kućama. Nedostatak kontrole od strane kompanija, policije i opštine za rezultat ima nepravilnu upotrebu ovog registrovanog oružja u privatne svrhe, uključujući i to da njihovi vlasnici njime zlostavljaju i ubijaju žene.

Izazovi i mogućnosti integracije rodnih pitanja u razvijenim zemljama:

- Stalna podijeljenost i marginalizacija ženskog osoblja u bezbjednosnoj industriji mora da bude prevaziđena i nasuprot njoj mora dolaziti do ciljanog zapošljavanja i unaprjeđivanja žena u PVZK. Komercijalne prednosti i operativne koristi od zapošljavanja ženskog osoblja treba ozbiljnije razmotriti.

7 Ključne preporuke

1. **Regulacija:** Vlade i PVZK treba da naprave i, tamo gdje je to potrebno, ojačaju ustavnu regulativu i samoregulaciju PVZK, kako na nacionalnom tako i na međunarodnom nivou.
2. **Nadgledanje i izvještavanje o rodnom nasilju:** Vlade i PVZK treba da na nacionalnom i na međunarodnom nivou naprave mehanizme za nadgledanje i izvještavanje koji će obuhvatiti i moguću i stvarnu pojavu seksualnog i fizičkog nasilja povezanog sa pripadnicima privatnog sektora bezbjednosti, a posebno sa onima koji su zaduženi za pružanje bezbjednosti u zemljama u postkonfliktnom periodu.
3. **Ugovori i kontrola kvaliteta:** Klijenti PVZK treba da postojeće mjere za kontrolu kvaliteta i postojeće standarde Ujedinjenih nacija i donatora o integraciji rodnih pitanja i poštovanju Međunarodnog humanitarnog prava i Međunarodnog zakona o ljudskim pravima uvrste u ugovore koje potpisuju sa PVZK.
4. **Standardi vezani za rodna pitanja u industriji:** Civilno društvo, udruženja industrije privatnog obezbjeđenja, vlade, međunarodne organizacije i PVZK treba da odrede i primijene politiku i standarde o velikom broju pitanja koja se tiču integracije rodnih pitanja u rad PVZK, poput bezbjednosne provjere zaposlenih, procedura zapošljavanja i popunjavanja jedinica, seksualnog uznemiravanja i zlostavljanja, procedura za podnošenje prijave i obuke o rodnim pitanjima.
5. **Kodeksi PVZK, politike i procedure:** PVZK treba da naprave jasna pravila ponašanja i politiku nulte tolerancije za neprimjerno seksualno ponašanje i seksualno iskorišćavanje. Oni treba da budu jasno predočeni zaposlenima i svima onima koji rade po ugovoru (preduzimačima) prije stacioniranja snaga, i da budu dio uslova pod kojima se gore pomenuti učesnici zapošljavaju.
6. **Zapošljavanje i zadržavanje na poslu većeg broja žena:** PVZK treba da naprave akcijske planove za zapošljavanje i zadržavanje na poslu većeg broja žena i da radna sredina bude takva da u njoj imaju podršku i žene i muškarci koji su tu zaposleni.
7. **Bezbjednosna provjera i obuka:** PVZK treba da poboljšaju standarde za bezbjednosnu provjeru zaposlenih u privatnom sektoru bezbjednosti, kako bi se omogućilo da budu isključeni oni koji su prekršili ljudska prava ili počinili neko od teških krivičnih djela rodnog nasilja.
8. **Obuka o rodnim pitanjima:** PVZK treba da obuku o rodnim pitanjima omoguće svim zaposlenima, kako bi se unaprijedili njihovi kapaciteti da rodna pitanja uvrste u svoje aktivnosti.
9. **Istraživanja:** Akademska zajednica treba više da se uključi u empirijska istraživanja privatne bezbjednosne industrije, posebno u zemljama domaćinima. Istraživanja bi trebalo da obuhvate uticaj koji sistem privatnog obezbjeđenja ima posebno na žene, a posebno na muškarce, kao i istraživanje operacija i rada PVZK koje su uključene u RSB.

8 Dodatni izvori informacija

Korisne internet adrese

MKCK, *Privatisation of War (Privatizacija rata)*, <http://www.icrc.org/web/eng/siteeng0.nsf/html/privatisation-war>

Švicarsko ministarstvo vanjskih poslova, *Private Security Companies (Privatne zaštitarske kompanije)*, <http://www.eda.admin.ch/eda/en/home/topics/intla/humlaw/pse.html>

Vodiči za praktičnu upotrebu i priručnici

DPKO, *Gender Resource Package for Peacekeeping Operations (Izvori informacija o rodnim pitanjima za upotrebu u mirovnim operacijama)* (DPKO: Njujork) 2004.
<http://pbpu.unlb.org/pbps/library/GRP%20Full%20Version.pdf>

Članci i izvještaji dostupni na internetu

Avant, D., *Opportunistic Peacebuilders? International Organizations, Private Military Training and State-building after War (Opportunisti koji uspostavljaju mir? Međunarodne organizacije, privatna vojna obuka i izgradnja države nakon rata)* (Research Partnership on Post-war State-building: Vašington) 2006.
http://state-building.org/resources/Avant_RPPS_October2006.pdf

Integration of the Human Rights of Women and the Gender Perspective: Written Statement submitted by Human Rights Advocates, a special consultative status (Rodna perspektiva: pisana izjava koju su podnijeli advokati za ljudska prava, posebni konsultativni status) (E/CN.4/2006/NGO/85), UN Economic and Social Council: Njujork, 28. feb.2006.
<http://daccessdds.un.org/doc/UNDOC/GEN/G06/112/40/PDF/G0611240.pdf?OpenElement>

Knjige i ostala izdanja

Bearpark, A. i Schulz, S., 'The Regulation of the Private Security Industry and the Future of the Market', *From Mercenaries to Market: The Rise and Regulation of Private Military Companies* („Regulisanje rada industrije privatnog sektora bezbjednosti i budućnost tržišta“, *Od plaćenika do tržišta: uspon i regulisanje rada privatnih vojnih kompanija*), ur. Chesterman, S. i Lehnardt, C. (Oxford University Press: Oksford), 2007.

Erickson, B., Albanese, P. i Drakulić, S., *Gender on a Jagged Edge: The Security Industry, Its Clients,*

and the Reproduction and Revision of Gender („Rodna pitanja na ivici: industrija bezbjednosti, njeni klijenti i reprodukcija i revizija rodnih pitanja“), *Work and Occupations* 27.3. (avgust 2000.), str. 294-318.

Minaar, A., *'Oversight and Monitoring of Non-State/Private Policing: Dealing with Misconduct, Use of Force and Criminal Activities by Private Security Practitioners in South Africa'* („Nadzor i nadgledanje nedržavnih/privatnih policijskih snaga: rješavanje problema nedoličnog ponašanja, upotrebe sile i kriminalnih aktivnosti pripadnika privatnog obezbjeđenja u Južnoj Africi“), Izvještaj predstavljen na konferenciji Instituta za bezbjednosne studije: *Regulacija sektora privatnog obezbjeđenja u Africi*, Pretorija, Južna Afrika, april 2007., str. 8.-19.

Rigakos, G.S., *The New Parapolice: Risk Markets and Commodified Social Control (Nove parapolicijske snage: rizična tržišta i robno-društvena kontrola)* (University of Toronto Press: Toronto) 2002.

Singer, P., *Corporate Warriors. The Rise of the Privatized Military Industry (Korporativni ratnici: uspon privatizovane vojne industrije)* (Cornell University Press: Itaka) 2003.

Swiss Federal Council, *Report by the Swiss Federal Council on Private Security and Military Companies (Izvještaj Saveznog vijeća Švajcarske o privatnim vojnim i zaštitarskim kompanijama)* (Swiss Federal Council: Bern) 2. dec. 2005.

FUSNOTE

- ¹ Caparini, M. i Schreier, F., *Privatising Security: Law, Practice and Governance of Private Military and Security Companies (Privatizacija bezbjednosti: pravo, praksa i upravljanje privatnim vojnim i zaštitarskim kompanijama)*, vanredni izvještaj (DCAF: Ženeva), 2005, str. 2.
- ² Caparini, M. i Schreier, F., *Privatising Security: Law, Practice and Governance of Private Military and Security Companies (Privatizacija bezbjednosti: pravo, praksa i upravljanje privatnim vojnim i zaštitarskim kompanijama)*, vanredni izvještaj (DCAF: Ženeva), 2005, str. 2.
- ³ Organizacija za ekonomsku saradnju i razvoj (OECD), *OECD DAC Handbook on Security System Reform, Supporting Security and Justice (Priručnik OECD DAC-a o reformi sektora bezbjednosti, podrška bezbjednosti i pravosuđu)*, (OECD Publishing: Pariz), 2007, str. 211.
- ⁴ Pružanje ovih različitih usluga se u velikoj mjeri razlikuje u zavisnosti od nacionalnog konteksta. U SAD-u ova industrija pruža oko 90% svojih usluga Vladi SAD: svega oko 10% prihoda dobija putem ugovora sa ostalim komercijalnim organima. U Velikoj Britaniji, ovaj odnos je potpuno drugačiji. Stoga nije slučajno što se termin PVK smatra sasvim legitimnim i primjenjivim za veliki broj kompanija u SAD, ali ne i u Velikoj Britaniji. Ova razlika makar djelimično odražava kakvim se poslovima ove kompanije bave.
- ⁵ Prilagođeno iz: Organizacije za ekonomsku saradnju i razvoj (OECD), 2007: 211.
- ⁶ Minaar, A., 'Oversight and Monitoring of Non-State/Private Policing: Dealing with Misconduct, Use of Force and Criminal Activities by Private Security Practitioners in South Africa', *Regulation of the Private Security Sector in Africa*, (Nadzor i nadgledanje vaninstitucionalnih/privatnih policija: rad na prekršajima, upotrebi sile i kriminalnim aktivnostima počinjenim od strane onih koji pružaju privatno obezbjeđenje u Južnoj Africi), *Regulacija privatnog bezbjednosnog sektora u Africi*, (Institute for Security Studies: Pretorija), 18.-19. april 2007.
- ⁷ Caparini, M., 'Applying a Security Governance Perspective to the Privatisation of Security', *Private Actors and Security Governance* („Primjena perspektive upravljanja bezbjednosti na privatizaciju bezbjednosti“, *Privatni učesnici i upravljanje bezbjednošću*), ur. Bryden, A. i Caparini, M., (LIT Verlag: Berlin), 2006., str.263.
- ⁸ Mancini, F., *In Good Company? The Role of Business in Security Sector Reform (U dobrom društvu? Uloga biznisa u privatizaciji bezbjednosti)* (Demos: London), 2005., str. 44-47.
- ⁹ OECD-DAC, *OECD DAC Handbook on Security System Reform. Supporting Security and Justice (Priručnik OECD DAC-a o reformi sektora bezbjednosti, podrška bezbjednosti i pravosuđu)*, (OECD: Pariz), 2007.
- ¹⁰ Intervju sa predstavnikom britanskog Odjeljenja za međunarodni razvoj (DFID), 12. sept. 2007. Velika Britanija trenutno pravi smjernice za potencijalno davanje dozvola učesnicima iz privatnog sektora koji omogućavaju RSB.
- ¹¹ Mancini, F., *In Good Company? The Role of Business in Security Sector Reform (U dobrom društvu? Uloga biznisa u privatizaciji bezbjednosti)* (Demos: London), (2005): 50ff, 52f.
- ¹² Ekonomski i socijalni savjet UN-a. Izvještaj generalnog sekretara, *Coordination of the Policies and Activities of the Specialized Agencies and Other Bodies of the United Nations System: mainstreaming the gender perspective into all policies and programmes in the United Nations system (Koordinacija politika i aktivnosti specijalizovanih agencija i drugih odbora sistema Ujedinjenih nacija: integracija rodne perspektive u sve politike i programe sistema Ujedinjenih nacija)*, 12. juni 1997.
- ¹³ Valenius, J., *Gender Mainstreaming in ESDP Missions (Integracija rodno pitanja u ESDP misije)* (Institute for Security Studies: Pariz), 2007, str.28.
- ¹⁴ Valenius, J., *(Integracija rodno pitanja u ESDP misije)* (Institute for Security Studies: Pariz), 2007, str. 28.
- ¹⁵ UN, 'Enhancing the Operational Impact of Peacekeeping Operations: Gender Balance in Military and Police Services Deployed to UN Peacekeeping Missions' („Jačanje operativnog uticaja mirovnih operacija: rodna ravnopravnost u vojnim i policijskim službama pri UN mirovnim misijama“), *Policy Dialogue*, Njujork, 28.-29. mart 2006.
- ¹⁶ Rigakos, G.S., *The New Parapolice: Risk Markets and Commodified Social Control (Nova parapolicija: tržišta rizika i usmjerena socijalna kontrola)* (University of Toronto Press: Toronto), 2002., str.96
- ¹⁷ Zeigler, S.L. i Gunderson, G.G., *Moving Beyond G.I. Jane: Women and the U.S. Military (Poslije G.I. Jane: Žene u američkoj vojsci)*, (University Press of America: SAD), 2005, str.125.
- ¹⁸ Erickson, B.H., Albanese, P. i Drakulić, S., 'Gender on a Jagged Edge: The Security Industry, Its Clients, and the Reproduction and Revision of Gender' („Rodno pitanje na oštirci: Industrija bezbjednosti i klijenti, reprodukcija i revizija bezbjednosti“), *Work and Occupations* 27.3 (2000), str.295; Lippert, R. i O'Conner, D., 'Security Assemblages: Airport Security, Flexible Work, and Liberal Governance' („Bezbjednosna udruženja: sigurnost na aerodromu, fleksibilan rad i liberalno upravljanje“), *Alternatives* 28, 2003, str.343.
- ¹⁹ Erickson, Albanese i Drakulić, str. 294.
- ²⁰ Erickson, Albanese i Drakulić, str. 305-306, Rigakos, G.S., *The New Parapolice: Risk Markets and Commodified Social Control (Nova parapolicija: tržišta rizika i usmjerena socijalna kontrola)*, (University of Toronto Press: Toronto), 2002, str.96-97.
- ²¹ Odjeljenje za odbranu, Vlada SAD-a, 'Findings of the DoD 1995 Sexual Harassment Survey by the Office of the Undersecretary of Defense for the Office of the Undersecretary of Defense for Personnel and Readiness' („Zaključci OZO o istraživanju o seksualnom uznemiravanju iz 1995. godine koje je provela Kancelarija zamjenika ministra odbrane za zamjenika ministra za kadar i spremnost“) (tom 11, broj 61), (Department of Defense: US Government), 2. juli 1996.
- ²² Među ostalim dokumentovanim tehnikama ponižavanja i torture koje je primjenjivao ovaj ispitivač, civil pod ugovorom, navode se brijanje pritvorenika koga je tjerao da nosi crveni ženski donji veš. Hersh, S.M., 'Torture at Abu Ghraib: American Soldiers Brutalized Iraqis. How Far up Does the Responsibility Go?' („Zlostavljanje u Abu Graibu: Brutalan odnos američkih vojnika prema Iračanima. Koliko visoko ide odgovornost?“), *The New Yorker*, 10. maj 2004; Niman, M.I., 'Strange Fruit in Abu Ghraib: The Privatization of Torture' („Čudna vočka u Abu Graibu: Privatizacija zlostavljanja“), New York University's Center for Human Rights and Global Justice, str.19-20; *The Humanist*, juli/avgust 2004. Vidi takođe Taguba, M.G., 'Article 15-6 Investigation of the 800th Military Police Brigade' („Član 15-6 istraga u 800. Brigadi vojne policije“), (Department of Defense: United States Government), Vašington, 2004.
- ²³ Ekonomski i socijalni savjet UN-a, 'Integration of the Human Rights of Women and the Gender Perspective: Written Statement submitted by Human Rights Advocates, a non-governmental organisation in special consultative status' („Integracija ljudskih prava žena i rodne perspektive: pisana svjedočenja Zastupnika ljudskih prava, nevladine organizacije sa specijalnim konsultantskim statusom“) (E/CN.4/2006/NGO/85), (UN Economic and Social Council: Njujork), 28. feb. 2006; Bouta, T. i Frerks, G., *Gender, Conflict, and Development (Rodno pitanje, konflikt i razvoj)* (World Bank: Vašington), 2005, str. 36-37; Enloe, C., *Bananas, Beaches and Bases: Making Feminist Sense of International Politics (Banane, plaže i baze; feministički smisao međunarodne politike)*, (University of California Press: Los Angeles), 1989, str. 81-92; Kelly, L., 'Wars Against Women: Sexual Violence, Sexual Politics and the Militarised State' („Ratovi protiv žena: seksualno nasilje, seksualna politika i militarizovana država“), *States of Conflict: Gender Violence and Resistance (Države u konfliktu: rodno nasilje i otpor)*, ur. Jacobson, R., Jacobs, S. i Marchbank, J., (Zed Books: Njujork), 2000, str. 57-59.
- ²⁴ Gumedze, S., 'Sexual Exploitation and Sexual Abuse: The Need for Special Measures Within the Private Security/Military Industry' („Seksualna eksploatacija i seksualno zlostavljanje: potreba za specijalnim mjerama u sklopu privatne bezbjednosti/vojne industrije“), *ISS Today*, 16. jan. 2007.
- ²⁵ Capps, 2002a, 2002b.

- ²⁶ Coghlan, T., 'Good morning Afghanistan' („Dobro jutro Avganistan“), *Mail on Sunday*, London, 16. okt. 2005, str. 26-29.
- ²⁷ Krahmann, E., 'Transitional States in Search of Support: Private Military Companies and Security Sector Reform', *From Mercenaries to Market: The Rise and Regulation of Private Military Companies* („Države u tranziciji u potrazi za podrškom privatnih vojnih kompanija i reforme sektora bezbjednosti“, *Od plaćenika do tržišta: Pojava i regulacija privatnih vojnih kompanija*), ur. Chesterman, S. i Lehnardt, C., (Oxford University Press: Oksford), 2007, 105ff.
- ²⁸ Capps, R., 'Crime without punishment' („Zločin bez kazne“), 27. juni 2002, [pristupljeno internet adresi: 15. juna 2007.] <http://dir.salon.com/story/news/feature/2002/06/27/military/index.html?pn=1>; Capps, R., 'Outside the Law' („Izvan zakona“), 26. juni 2002., [pristupljeno internet adresi: 15. juna 2007.]. <http://archive.salon.com/news/feature/2002/06/26/bosnia/index.html>; de la Vega, C. i Beck, a., 'The Role of Military Demand in Trafficking and Sexual Exploitation' („Uloga vojne potražnje u trgovini ljudima i seksualnoj eksploataciji“), *Commission on the Status of Women*, (Human Rights Advocates: San Francisko), 24. feb.2006.
- ²⁹ Capps, R., 'Crime without punishment' („Zločin bez kazne“), 27. juni 2002. <http://dir.salon.com/story/news/feature/2002/06/27/military/index.html?pn=1>; Capps, R., 'Outside the Law' („Izvan zakona“), 26. juni 2002. <http://archive.salon.com/news/feature/2002/06/26/bosnia/index.html>; de la Vega, C. i Beck, A., 'The Role of Military Demand in Trafficking and Sexual Exploitation' („Uloga vojne potražnje u trgovini ljudima i seksualnoj eksploataciji“), *Commission on the Status of Women*, (Human Rights Advocates: San Francisko), 24. feb. 2006); Krahmann.
- ³⁰ MPRI je pregovarala o ugovoru sa vladom predsjednika Tuđmana, uz odobrenje i znanje američke vlade, pošto je u to vrijeme Hrvatska bila pod embargom UN-a na uvoz oružja.
- ³¹ Avant, D., 'Opportunistic Peacebuilders? International Organizations, Private Military Training and State-building after War' („Opportunisti koji uspostavljaju mir? Međunarodne organizacije, privatna vojna obuka i izgradnja države nakon rata“), (Research Partnership on Post-war State-building: Vašington), 2006, str. 20-21.
- ³² Abrahamsen, R. i Williams, M.C., 'The Globalisation of Private Security. Country Report: Sierra Leone' („Globalizacija privatne bezbjednosti, izvještaj o zemlji: Sjera Leone“), (Department of International Politics: Aberistvit), 2005, str.19. <http://users.aber.ac.uk/rbh/privatesecurity/index.html>, {pristupljeno 20. marta 2007}.
- ³³ Abrahamsen, R. i Williams, M.C., 'Security Sector Reform: Bringing the Private In' („Reforma sektora bezbjednosti: uvođenje privatnika“), *Conflict, Security & Development* 6.1 (2006), str.3.
- ³⁴ Lipari, R.N., Shaw, M. i Rock, L.M., *Measurement of Sexual Harassment and Sexual Assault Across Three U.S. Military Populations (Mjerenje seksualnog uznemiravanja u tri odjela američke vojske)* (Defense Manpower Data Center: Arlington, VA.), 2005, str. 6-7.
- ³⁵ Martineau, P. i Wiegand, S., 'Show's Not So 'Purrfect' for Female Forces in Iraq' (Šou nije baš tako sjajan za žene u Iraku“), *Scripps Howard News Service*, 15. mart 2005.
- ³⁶ 'Female Ex-Employees Sue KBR, Halliburton: Report' („Bivše radnice tuže KBR, Haliburton: Izvještaj“), *The New York Times*, 29. juni 2007; Crowe, R., 'Ex-KBR Workers' Suit Against Firms Alleges Sex Abuse' („Tužba bivših zaposlenika KBR-a protiv kompanije za navodno seksualno uznemiravanje“), *The Houston Chronicle*, 30. juni 2007, Crowe 2007.
- ³⁷ Prilagođeno iz: Nacionalni centar za žene i policijskog djelovanje, *Recruiting and Retaining Women: A Self-Assessment Guide for Law Enforcement (Zapošljavanje i zadržavanje na poslu žena: vodič za samprocjenu za agencije za sprovođenje zakona)* (National Centre for Women and Policing: Los Angeles), 2001, str.135-136.
- ³⁸ Prilagođeno iz: Denham, T., Police Reform and Gender, *Gender and SSR Toolkit* (Reforma policije i rodna pitanja, *Set priručnika o rodnim pitanjima i RSB-u*), 2008.
- ³⁹ U nekim državama, u lokalnim PZK može biti više zaposlenih žena nego u međunarodnim PVZK. Na primjer, 2001. godine žene su činile 25% privatnih istražitelja i 23% čuvara u Kanadi.
- U stvari, više je žena bilo zaposleno u privatnim kompanijama za obezbjeđenje u Kanadi nego li u javnoj policijskoj službi (žene su 2001. godine činile 17% policijskih službenika): Taylor-Butts, A., 'Private Security and Public Policing in Canada' („Privatna bezbjednost i javna policija u Kanadi“), 2001', Statistics Canada – katalog br. 85-002, tom. 24, br. 7, str. 7. <http://dsp-psd.pwgsc.gc.ca/Collection-R/Statcan/85-002-XIE/0070485-002-XIE.pdf>
- ⁴⁰ Risen, J., 'Contractors Back From Iraq Suffer Trauma From Battle' („Zaposlenici po ugovoru po povratku iz Iraka pate zbog trauma iz borbi“), *The New York Times*, 5. juli 2007. Međutim, postoje istraživački podaci o posttraumatskom stresnom poremećaju (PTSP) u oružanim snagama: PTSP se može dijagnostifikovati 28 dana nakon što je pojedinac imao simptome. Međutim do njega može doći i 12 do 15 godina nakon incidenta. Istraživanja PTSP-a među boricima pokazuju da 30% njih obolijeva od PTSP-a odmah, dok 50% kasnije razvije simptome PTSP-a.
- ⁴¹ Knickerbocker, B., 'Silent Surge in Contractor "Armies": A key support for US forces in Iraq and Afghanistan, civilians have little oversight and, back home, little help' („Tihi uspon privatnih 'armija': Ključna podrška snagama SAD-a u Iraku i Avganistanu, civili sa slabim nadzorom i sa malom pomoći nakon povratka kući“), *The Christian Science Monitor*, 18. juli 2007.
- ⁴² Risen, J., 'Contractors Back From Iraq Suffer Trauma From Battle' („Zaposlenici po ugovoru po povratku iz Iraka pate zbog trauma iz borbi“), *The New York Times*, 5. juli 2007.
- ⁴³ Svoboda, S., 'Private Military Corps in Iraq Raise Questions, Stakes' („Privatne vojne snage u Iraku izazivaju pitanja“), *Orlando Weekly*, 21. juni 2007. <http://www.orlandoweekly.com/util/printready.asp?id=11626>. [Pristupljeno internet stranici 26. juna 2007].
- ⁴⁴ BRIDGE, *Gender & Armed Conflict (Rodni i oružani sukob)*, (Institute of Development Studies: London), 2003.
- ⁴⁵ Autori su zahvalni Lesli Abdela na preporukama.
- ⁴⁶ Autori se zahvaljuju Blekvoтеру što im je ustupio ovu studiju slučaja.
- ⁴⁷ Vidi <http://www.canasa.org/english/whoware/codeofethics.html>
- ⁴⁸ Vidi http://ipoaonline.org/php/index.php?option=com_content&task=view&id=100&Itemid=108
- ⁴⁹ Vidi http://www.bapsc.org.uk/key_documents-charter.asp
- ⁵⁰ IPOA, 'State of the Peace and Stability Industry Survey 2006' („Istraživanje stanja industrije mira i sigurnosti 2006. Godina“), (IPOA: Vašington), 2006, str.18.
- ⁵¹ Percy, S., *Regulating the Private Security Industry (Regulisanje industrije privatne bezbjednosti)* (Adelphi Paper 384) (International Institute for Strategic Studies: London), 2006, str.25-40.
- ⁵² Swiss Federal Council, 'Report by the Swiss Federal Council on Private Security and Military Companies' („Izvještaj švajcarskog Savjeta za privatne zaštitarske i vojne kompanije“) (Swiss Federal Council: Bern), 2. decembar 2005, str.42; Cottier, M., 'Relevant International Legal Standards: Overview, Use of Force, Mercenaries' („Relevantni međunarodni pravni standardi: pregled, upotreba sile, plaćenici“), *Stručna radionica povodom švajcarske inicijative za privatne vojne kompanije/privatne zaštitarske kompanije*, (Küsnacht am Zürichsee: Švajcarska), 16.-17. jan. 2006; Gillard, E-C., 'Private Military/Security Companies: the Status of their Staff and their Obligations under international humanitarian law and the Responsibilities of States in Relations to their Operations' („Privatne vojne kompanije/privatne zaštitarske kompanije: status njihovog osoblja i njihove obaveze po međunarodnom humanitarnom pravu i odgovornost prema državama u kojima vrše aktivnosti“), *Stručna radionica povodom švajcarske inicijative za privatne vojne kompanije/privatne zaštitarske kompanije*, (Küsnacht am Zürichsee: Švajcarska), 16.-17. jan. 2006; Krahmann, E., 'Regional Organizations: What Role for the European Union?' („Regionalne organizacije: Koja je uloga Evropske unije?“), *Stručna radionica povodom švajcarske inicijative za privatne vojne kompanije/privatne zaštitarske kompanije*, (Küsnacht am Zürichsee: Švajcarska), 16.-17. jan. 2006.
- ⁵³ Gumedze.
- ⁵⁴ UN, „Rezolucija 1325 Savjeta bezbjednosti UN-a 1325 (S/RES/1325)“, (UN: Njujork), 31. okt. 2000.
- ⁵⁵ 'The Windhoek Declaration' („Vindhok deklaracija“) i 'Namibia

- Plan of Action On Mainstreaming a Gender Perspective In Multidimensional Peace Support Operations' („Namibijski plan djelovanja za integraciju rodne perspektive u višedimenzionalnu mirovnu podršku“), Vindhok, Namibija, 31. maj 2000.
- ⁵⁶ Od 19. aprila 2007. godine, Convention on the Elimination of all Forms of Violence Against Women (Konvencija o eliminaciji svih oblika nasilja nad ženama) (CEDAW) (UN General Assembly: Njujork), 18. dec.1979.
- ⁵⁷ 'Declaration on the Elimination of Violence against Women' („Deklaracija o eliminaciji svih oblika nasilja nad ženama“) (A/RES/48/104), (UN General Assembly: Njujork), 23. feb. 1994.
- ⁵⁸ UN, 'The Beijing Declaration and Platform for Action' („Pekinška deklaracija i Platforma za akciju“) (A/CONF.177/20 and A/CONF.177/20/Add.1), *Izveštaj sa Četvrte svjetske konferencije o ženama*, Peking, 4.-15. sept.1995.
- ⁵⁹ Prilagođeno iz: UN Doc. E/CN.4/1995/42, para 72.
- ⁶⁰ Po Statutu, u krivična djela spadaju silovanje, seksualno ropstvo (uključujući trgovinu ženama), prisilnu prostituciju, prisilnu trudnoću, prisilnu sterilizaciju i ostalo teško seksualno nasilje i proganjanje po osnovi rodne pripadnosti. Vidi član 7, stav 1 (g) i (h) Statuta MKS za više detalja.
- ⁶¹ Droegge, C., 'Private Military and Security Companies and Human Rights: A Rough Sketch of the Legal Framework' („Privatne vojne kompanije/privatne zaštitarske kompanije i ljudska prava: Prvi nacrt pravnog okvira“), *Stručna radionica povodom švajcarske inicijative za privatne vojne kompanije/privatne zaštitarske kompanije* (Küsnacht am Zürichsee: Švajcarska), 16.-17. jan. 2006, str.1.
- ⁶² DCAF, 'Private Military Companies' („Privatne vojne kompanije“), (Geneva Centre for the Democratic Control of Armed Forces: Ženeva), april 2006, str.5; 'Report by the Swiss Federal Council on Private Security and Military Companies' („Izveštaj švajcarskog savjeta za privatne zaštitarske i vojne kompanije“); Plaut, M. i Somerville, K., 'Mercenaries in Africa's Conflicts' („Plaćenici u konfliktima u Africi“), BBC News 15. mart 2004, dostupno na: <http://news.bbc.co.uk/2/hi/africa/3501632.stm> [pristupljeno 20. juna 2007].
- ⁶³ Hodge, N., 'Revised US Law Spotlights Role of Contractors on Battlefield' („Revidirani američki zakon sa posebnim svijetlom na ponudače na borbenom polju“), *Jane's Defence Weekly*, 5. jan. 2007.
- ⁶⁴ Singer, P., 'The Law Catches Up to Private Militaries Embeds' („Zakon stiže privatne vojne štićenike“), Defense Tech (2007), može se naći na: <http://www.defensetech.org/archives/003123.html> [pristupljeno 25. juna 2007].
- ⁶⁵ 'Q&A: Private Military Contractors and the Law' („Pitanja i odgovori: Privatni vojni ponuđači i zakon“), [web stranica] Human Rights Watch, 21. okt. 2004 [pristupljeno 22. juna 2007]. http://hrw.org/english/docs/2004/05/05/iraq8547_txt.htm
- ⁶⁶ 'Q&A: Private Military Contractors and the Law(pitanja i odgovori: Privatni vojni ponuđači i zakon)„ New York University's Center for Human Rights and Global Justice, 'By the Numbers: Findings of the Detainee Abuse and Accountability Project (Preko brojeva: otkrića zlostavljanja pritvorenika i projekat odgovornosti) (Volume 18, No 2(G))', (Human Rights Watch: New York), April 2006), str.7.
- ⁶⁷ US District Court for the Eastern District of North Carolina Western Division; 'No.5:04-CR-211-BO (1): United States of America v. David A. Passaro' („Br.5:04-CR-211-BO (1): Sjedinjene Američke Države protiv Dejvida A. Pasaroa“), Vladin memorandum o presudi, 12. feb. 2007. Vidi takođe: Weigl, A., 'Passaro will serve 8 years for beating' („Pasaro će provesti 8 godina u zatvoru“), *The News and Observer*, 12. feb. 2007; Thompson, E., 'Ex-CIA Contractor Guilty in Afghan Death' („Bivši zaposlenik po ugovoru CIA kriv za smrt Avganistanca“), *Associated Press*, 17. avg. 2006.
- ⁶⁸ Droegge, C., 'Private Military and Security Companies and Human Rights: A Rough Sketch of the Legal Framework' („Privatne vojne kompanije/privatne zaštitarske kompanije i ljudska prava: Prvi nacrt pravnog okvira“), *Stručna radionica povodom švajcarske inicijative za privatne vojne kompanije/privatne zaštitarske kompanije*, (Küsnacht am Zürichsee: Švajcarska), 16-17. jan. 2006, str.4., dodat naglasak.
- ⁶⁹ Droegge, C., 'Private Military and Security Companies and Human Rights: A Rough Sketch of the Legal Framework' („Privatne vojne kompanije/privatne zaštitarske kompanije i ljudska prava: Prvi nacrt pravnog okvira“), *Stručna radionica povodom švajcarske inicijative za privatne vojne kompanije/privatne zaštitarske kompanije*, (Küsnacht am Zürichsee: Švajcarska), 16-17. jan. 2006, str.6.
- ⁷⁰ Gillard.
- ⁷¹ Crowe, R., '4 Ex-KBR Workers Sue over Iraq Rape and Sex Harassment Charges' („Bivši uposlenici KBR-a tuže zbog silovanja i seksualnog zlostavljanja u Iraku“), *The Houston Chronicle*, 29. juni 2007.
- ⁷² Crowe, R., '4 Ex-KBR Workers Sue over Iraq Rape and Sex Harassment Charges' („Bivši uposlenici KBR-a tuže zbog silovanja i seksualnog zlostavljanja u Iraku“), *The Houston Chronicle*, 29. juni 2007.
- ⁷³ Vidi: <http://www.voluntaryprinciples.org/principles/private.php>
- ⁷⁴ Saferworld i Centar za bezbjednosne studije (CBS), 'The Sarajevo Client Guidelines for the Procurement of Private Security Companies' („Sarajevska uputstva za ugovaranje privatnih zaštitarskih kompanija“), (The South Eastern and Eastern Europe Clearinghouse for the Control of Small Arms and Light Weapons (SEESAC): Sarajevo), 30. juli 2006; Saferworld i Centar za bezbjednosne studije (CSS), 'The Sarajevo Code of Conduct for Private Security Companies' („Sarajevski pravilnik ponašanja za privatne zaštitarske kompanije“), (The South Eastern and Eastern Europe Clearinghouse for the Control of Small Arms and Light Weapons: Sarajevo), 30. juli 2006).
- ⁷⁵ Droegge, str.3.
- ⁷⁶ Neformalni intervju sa PZK koje rade u Iraku, London, sept. 2007.
- ⁷⁷ Bridges, T., 'Hired Guns Shrug off War Risks for Payday' („Plaćeni revolveraši ne misle o rizicima nego o plati“), *The Miami Herald*, 1. avg.2007.
- ⁷⁸ Odjeljenje za odbranu SAD-a je dalo instrukcije komandirima da budu na oprezu u vezi sa uslovima ugovora pojedinaca koji rade za one koji su pod ugovorom za OzO, kako bi se izbjegli trgovina radnom snagom, u koju spadaju prisilni rad i dužničko ropstvo; Miller, T.C., 'World's Poorest are Hired for the Worst Jobs in Iraq: Nepalese Killings Raise Issue of U.S. Use of Contract Labor' („Najsiromašniji stanovnici svijeta su zaposleni na najgorim poslovima u Iraku: Nepalska ubistva izazivaju pitanja o američkom korišćenju radnika po ugovoru“), *Los Angeles Times*, 16. okt. 2005.
- ⁷⁹ Bridges.
- ⁸⁰ Bouta i Frerks, str.37-38.
- ⁸¹ 'Integration of the Human Rights of Women and the Gender Perspective' („Integracija ljudskih prava žena i rodne perspektive“), Howarth-Wiles, 'Gender Training provided in Canada for Personnel involved in Peace Support Operations: Moving Forward' („Rodna obuka u Kanadi za osobe uključene u operacije mirovne podrške“), (DFAIT, Government of Canada: Otava), 2006; Purcell, 'Report on Wilton Park Conference 816: Peace and Security: Implementing United Nations Security Council Resolution 1325' („Izveštaj o konferenciji u Vilton parku 816: Mir i bezbjednost: Sprovedenje Rezolucije 1325 Savjeta bezbjednosti UN-a), Vilton Park, Velika Britanija, 30. maj–2. juni 2006, Savjet bezbjednosti UN-a.
- ⁸² Podaci o prioritetima za obnovu za Privremenu strategiju za smanjenje siromaštva u Liberiji (PSSS), feb. 2007. Pripremna konferencija za Liberijski simpozijum o rodnim pitanjima i partnerski forum 2007. godina, Omogućili UNIFEM i Inicijativa za sveobuhvatnu bezbjednost. http://www.huntalternatives.org/download/380_microsoft_word_preparatory_conference_ips_recommendations_final.pdf.
- ⁸³ Abrahamsen, R. i Williams, M.C., 'Security Privatization and Human Security' („Upravljanje u sektoru bezbjednosti i ljudska bezbjednost“), *neobjavljen izvještaj*, 19. mart 2007, str.11.
- ⁸⁴ Krahmann, E., 'Security Governance and the Private Military Industry in Europe and North America' („Upravljanje u sektoru bezbjednosti i industrija privatne vojske u Evropi i Sjevernoj Americi“), *Conflict, Development and Security* 5. 2 (2005).
- ⁸⁵ Bearpark, A. i Schulz, S., 'The Regulation of the Private Security Industry and the Future of the Market', *From Mercenaries to Market: The Rise and Regulation of Private Military Companies* („Regulacija industrije privatne bezbjednosti i budućnost tržišta“, *Od plaćenika do tržišta: Pojava i regulacija privatnih vojnih kompanija*), ur. Chesterman, S. i Lehnardt, C.

- (Oxford University Press: Oksford), 2007, str.239.
- ⁸⁶ Bearpark, A. i Schulz, S., 'The Regulation of the Private Security Industry and the Future of the Market', *From Mercenaries to Market: The Rise and Regulation of Private Military Companies* („Regulacija industrije privatne bezbjednosti i budućnost tržišta“, *Od plaćenika do tržišta: Pojava i regulacija privatnih vojnih kompanija*), ur. Chesterman, S. i Lehnardt, C. (Oxford University Press: Oksford), 2007; Gumedze, S., 'ISS Paper: The Private Security Sector in Africa. The 21st Century's Major Cause for Concern?' („Dokument ISS: Sektor privatne bezbjednosti u Africi. Glavni razlog za brigu u 21. Vijeku?“) (Institute for Security Studies: Pretorija), 2007.
- ⁸⁷ Abrahamsen, R. i Williams, M.C., 'The Globalisation of Private Security. Country Report: Sierra Leone' („Globalizacija privatne bezbjednosti, Izveštaj o Sjevernoj Leoneu“), Odjel za međunarodnu politiku, (University of Wales: Aberystwyth), 2005, nalazi se na: <http://users.aber.ac.uk/rbh/privatesecurity/index.htm> {pristupljeno 20. septembra 2007}.
- ⁸⁸ Abrahamsen i Williams, 2006, str.7.
- ⁸⁹ Capps 2002, str. 2.
- ⁹⁰ Hiscock, 'The Commercialisation of Post-Soviet Private Security', *Private Actors and Security Governance* („Komercijalizacija post-sovjetske privatne bezbjednosti“, *Privatnici i upravljanje bezbjednošću*), ur. Caparini (LIT Verlag: Berlin), 2006, str.129, 143.
- ⁹¹ Hiscock, 'The Commercialisation of Post-Soviet Private Security', *Private Actors and Security Governance* („Komercijalizacija post-sovjetske privatne bezbjednosti“, *Privatnici i upravljanje bezbjednošću*), ur. Caparini (LIT Verlag: Berlin), 2006, str.144.
- ⁹² Harding, L., "Russia Votes to Allow Private Armies for Energy Giants" („ Rusija glasa za dozvoljavanje privatnih armija za energetske gigante“), *The Guardian*, 5. juli 2005.
- ⁹³ Gounev, P., 'Bulgaria's Private Security Industry', *Private Actors and Security Governance* („Bugarska industrija privatne bezbjednosti“, *Privatnici i upravljanje u sektoru bezbjednosti*), ur. Bryden, A. i Caparini, M., (LIT Verlag: Berlin), 2006, str.110.
- ⁹⁴ Gounev, P., 'Bulgaria's Private Security Industry', *Private Actors and Security Governance* („Bugarska industrija privatne bezbjednosti“, *Privatnici i upravljanje u sektoru bezbjednosti*), ur. Bryden, A. i Caparini, M., (LIT Verlag: Berlin), 2006, str.110.
- ⁹⁵ Erickson, Albanese i Drakulić, str.305.
- ⁹⁶ Rigakos, str.97.
- ⁹⁷ Rigakos, str.97.
- ⁹⁸ Mazali, R., 'The Gun on the Kitchen Table: The Sexist Subtext of Private Policing in Israel' („Pištolj na kuhinjskom stolu: Seksistički podtekst privatne policije u Izraelu“), u V. Farr, H. Myrtilinen i A. Schnabel (ur.), *The Gender Perspectives on Small Arms and Light Weapons (Rodne perspektive o malom i lakom naoružanju)*, (2009.).